

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
Pedagoģijas psiholoģijas un mākslas fakultāte
Pirmskolas izglītības skolotājs

JELENA KEDIČA

**Vecākā pirmskolas vecuma bērnu iztēles attīstības veicināšana
rotālās pirmskolā**

Kvalifikācijas darbs

Darba vadītājs
docente

_____

Akadēmiskais amats

Dr. paed.

_____

Zinātniskais /
akadēmiskais grāds

Inga Stangaine

_____

Vārds, uzvārds

_____

Paraksts

TUKUMS 2020

Anotācija

Kvalifikācijas darba autore: Jeļena Kediča.

Kvalifikācija darba temats: Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu iztēles attīstības veicināšana rotaļās pirmsskolā.

Darba mērķis: Teorētiski izziņāt un praktiski pētīt rotaļas nozīmi vecākā pirmsskolas vecuma bērnu iztēles sekmēšanā.

Kvalifikācijas darbs sastāv no divām daļām – teorētiskās un empīriskās daļas.

Teorētiskajā daļā tiek analizēta pedagoģiskā un psiholoģiskā literatūra, tās autoru uzskati un skaidrojumi par bērnu iztēli un rotaļas nozīmi tās sekmēšanā. Pamatojoties uz dažādu autoru atziņām, tiek secināts, ka bērniem tiek sekmēta iztēle caur rotaļu.

Empīriskā daļā tiek veikts pētījums, kurā piedalās vecākā pirmsskolas vecuma bērni. Pētījuma sākumā tika veikta bērnu pedagoģiskā novērošana un testēšana un pēc izveidotajiem kritērijiem tika noskaidrots bērnu iztēles attīstības līmenis. Turpmāk tika sagatavotas un izspēlētas rotaļas vecākā pirmsskolas vecuma bērnu iztēles attīstības veicināšanai pirmsskolā.

Pētījuma laikā tika apstiprināta kvalifikācijas darba izvirzīta hipoteze, kā rotaļa sekmē vecākā pirmsskolas vecuma bērnu iztēli, ja tiek piedāvātas daudzveidīgas un vecumposmam atbilstošas rotaļas, materiāliem bagāta vide un tiek radītas dažādas rotaļu situācijas kurās bērni aktīvi iesaistās.

Kvalifikācijas darba apjoms sastāda 41 lapaspuses, 1 pielikums, izstrādātas 2 tabulas un 3 attēli. Darbā tika izmantoti 37 informatīvie avoti.

Atslēgas vārdi: iztēle, rotaļa, rotaļa attīsta iztēli, vecāka pirmsskolas vecuma bērnu iztēle.

Annotation

Author of the qualification work: Jeļena Kediča.

The subject of the qualification work: Promoting the imaginations of older preschool children in pre-school in the games.

Aim of the work: Theoretically explore and practice the role of playing in promoting the imaginations of older preschool children.

The qualification work consists of two parts, theoretical and empirical.

The **theoretical part** analyses pedagogical and psychological literature, the views and explanations of its authors on children's imaginations and the importance of playing in its promotion. Based on the lessons of the various authors, it is concluded that children are promoted through the game.

An **empirical part** of a study involving children of the older pre-school age. At the beginning of the study, child pedagogical observation and testing were carried out and children's imaginations were identified according to the established criteria. In the future, games were prepared and played to promote the imaginations of older preschool children in preschool.

Hypothesis has been confirmed during the post-qualification process, which promotes the imaginations of older preschool-age children when offering diverse and older games, a material-rich environment and creating a variety of playing situations where children are actively involved.

The amount of the qualification work shall be composed of 41 pages, 2 tables and 3 images drawn up in Annex 1. There were 37 sources of information at work.

Key words: imagine, playfulness, playfulness develops imaginations, the imaginations of early childhood children.

Saturs

Ievads	5
1. Teorētiskās literatūras analīze par rotaļas nozīmi bērnu iztēles attīstības sekmēšanā pedagoģiskajā procesā pirmsskolā	7
1.1. Iztēle, tās veidi, iztēli ietekmējošie faktori	7
1.2. Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu attīstības raksturojums saistībā ar pētāmo problēmu	11
1.3. Rotaļu raksturojums	14
1.4. Rotaļa – bērna iztēles sekmētāja saistībā ar caurviju prasmi – radošā darbība un uzņēmējspēja	19
2. Empīriskais pētījums par vecākā pirmsskolas vecuma bērnu iztēles attīstības sekmēšanu pedagoģiskajā procesā pirmsskolā.	23
2.1. Pētījuma metodoloģiskais raksturs.	23
2.2. Pētījumā iesaistīto bērnu raksturojums.	24
2.3. Bērnu iztēles attīstības sekmēšana pedagoģiskajā procesā	29
Secinājumi	37
Pedagoģiskie ieteikumi	39
Izmantotā literatūra un informācijas avoti.	40
Pielikumi.	42

Ievads

Iztēles attīstība pirmsskolas vecuma bērniem ir nopietns bērnu kopīgas attīstības aspekts. Jo mūsdienās cilvēki dzīvo informācijas vidē, turklāt bieži vien tā ir pārāk bagāta un aktīva. Televīzija, internets un daudzi citi resursi nodrošina bērnu ar milzīgu daudzumu informācijas, kuru ne vienmēr vajadzētu apgūt. Un tāda bagātība ar gataviem tēliem sāk bremsēt bērna iztēles attīstību, jo kāpēc vajag censties un kaut ko izdomāt vai darīt, ja jau viss ir pārdomāts un darīts par tevi.

Tieši iztēlei ir liela nozīme bērna personības veidošanā, piesaistīšanai mākslas un tehnikas radošajai pasaulei, ir viņa turpmākās veiksmības ķīla. Attīstīta iztēle palīdz bērnam viegli mācīties, nodarboties ar zinātniskiem, radošiem projektiem, atrast risinājumu grūtās situācijās.

Nav iespējams apgūt kādu programmu bez iztēles. Tā ir viena no lielākiem un nozīmīgākajiem cilvēka spējām. Līdz ar to tieši šai spējai ir nepieciešama īpaša aprūpe attīstības plānā. It īpaši intensīvi iztēle attīstās vecumā no 5 līdz 15 gadiem. Un, ja šajā periodā netiek pieversta iztēles attīstībai īpašu uzmanību, tad turpmākajā dzīvē šīs funkcijas aktivitātes samazinās. Kopā ar iztēlošanas spējas mazināšanu bērnībā, paliek arī sliktākas spējas fantāzēt, mazinās radošas domāšanas iespējas, zūd interese par mākslu, radošo darbību. Lai attīstītu radošo iztēli bērniem, nepieciešama īpašas darbības jau pirmsskolā.

Iztēles attīstības īpatnības pirmsskolas vecuma bērniem ir tāda, ka jāizmanto rotaļu, kā galveno iztēles attīstības sekmētāju. Tieši rotaļāšana ļauj bērnam apgūt vairāk informācijas, jo tajā viņam ir interesanti un aizraujoši.

Rotaļas lomu pirmsskolā ir grūti pārvērtēt, jo rotaļa ieņem milzīgu vietu bērna dzīvē. Laba rotaļu izstrādāšana un pielietošana mācību procesā ļoti atvieglos jauna materiāla apgūšanu un nostiprināšanu, tajā pašā laikā atīstīs visus garīgos procesus un īpaši iztēli.

Pašlaik vispārējās izglītības programmās tiek veiktas būtiskas pārmaiņas, ieviestas jaunas metodes un tehnoloģijas. Tas viss prasa no pedagogiem mainīt mācību procesa organizāciju, balstoties tieši uz rotaļnodarbību, jo tā ir vispiemērotākā izglītības forma pirmsskolas vecuma bērniem. Tādējādi ar rotaļas palīdzību visintensīvāk veidojas bērna personiskās īpatnības, veicinot arī atmiņas un uzmanības attīstību.

Pētījuma mērķis: teorētiski izziņāt un praktiski pētīt rotaļas nozīmi vecākā pirmsskolas vecuma bērnu iztēles sekmēšanā.

Pētījuma objekts: rotaļa pedagoģiskajā procesā.

Pētījuma priekšmets: vecākā pirmsskolas vecuma bērnu iztēles sekmēšana.

Pētījuma hipotēze: rotaļa sekmē vecākā pirmsskolas vecuma bērnu iztēli, ja:

- tiek piedāvātas daudzveidīgas un vecumposmam atbilstošas rotaļas;
- tiek piedāvāta daudzveidīga, materiāliem bagāta vide;
- tiek radītas dažādas rotaļu situācijas kurās bērni aktīvi iesaistās.

Pētījuma uzdevumi:

1. analizēt pedagoģisko un psiholoģisko literatūru par iztēli un rotaļas nozīmi tās sekmēšanā;
2. raksturot un testēt vecākā pirmsskolas vecuma bērnus attīstības likumsakarības saistībā ar pētāmo problēmu;
3. praktiski pētīt bērnu iztēles attīstības veicināšanas iespējas rotaļās.

Pētījuma metodes:

- teorētiskās metodes:
  - pedagoģiskās un psiholoģiskās literatūras analīze;
- empīriskās metodes:
  - pedagoģiskais novērojums;
  - testēšana;
  - pētījumā iegūto rezultātu apstrāde un analīze.

Pētījuma bāze: pētījums par iztēles attīstību caur rotaļu tika veikts Jelgavas pirmsskolas izglītības iestādē „X”, (pētījumā piedalās 10 vecākā pirmsskolas vecuma (5-6 g.v) bērni (6 meitenes un 4 zēni). Praktiskais pētījums tika veikts laika posmā no 2020.gada, aprīļa līdz 2020.gada oktobrim.

1. Teorētiskās literatūras analīze par rotaļas nozīmi bērnu iztēles attīstības sekmēšanā pedagoģiskajā procesā pirmsskolā

1.1. Iztēle, tās veidi, iztēli ietekmējošie faktori

Iztēles attīstībai cilvēka dzīvē ir milzīga nozīmē. R. Fišers ir citējis A. Einšteinu, rakstot: "Iztēle ir svarīgāka par zināšanām. Jo zināšanas ir ierobežotas, bet iztēle ietver visu pasauli.." (Fišers, 2005, 48)

Dažādi iztēles problēmas aspekti atspoguļojas daudzos pedagoģiskajos un psiholoģiskajos pētījumos. Mēģināsim izskatīt un analizēt tos.

Iztēle ir sarežģīta problēma un nav pietiekami izstrādāta. Pētījot šo problēmu, jāņem vērā, ka reāls psiholoģiskās izpētes priekšmets ir cilvēka darbība un uzvedība. Jēdziens "iztēle" ir viens no dažādiem cilvēku darbības veidiem.

Pirmsskolas vecuma bērnu iztēles problēma vienmēr piesaistīja pedagogu un psihologu uzmanību. Mūsdienu tendences psiholoģiskās zinātnes un pedagoģiskās prakses attīstībā rada jaunus jautājumus par tās izpēti. Viens no jautājumiem ir par individuālajām iztēles attīstības īpatnībām, bērna individuālās radošās darbības izpausmēm.

Psiholoģiskajā literatūrā ir dažādi viedokļi par iztēles rašanos un attīstību.

Piemēram, Ž. Piažē iztēle tiek saprasta kā zemapziņas darbība, jo bērns vēl neapzin savus mērķus, uzdevumus un motivācijas, jo nesaprot kas viņu vada. Pēc Ž. Piažē domām, iztēle nav vērsta uz pastāvīgu realitāti, un tāpēc netiek uzskatīta par produktīvu. Tagad mēs varam runāt par to, ka pozīcija ir nevisai pareiza. (Piaže, 2002)

„Cilvēka iztēle ir īpaša psihiķes forma, kura piemīt tikai un vienīgi cilvēkam. Tā ir saistīta ar cilvēka spējām izmainīt pasauli. Nekur citur, izņemot iztēli, neparādās daudzveidīgais psihiķes raksturs. Iztēle ir tēlainās domāšanas pamats, tā ir saistīta ne tikai ar domāšanu, bet arī ar juteklisko uztveri. Bez domāšanas nav iztēles, tā netuvinās loģikai, jo iztēle vienmēr paredz jutekliskā materiāla pārveidošanu. Iztēle ir gan jaunu tēlu radīšana, gan pagātnes pieredzes pārveidošana, un tāda pārveidošana var notikt, tikai savienojoties jutekliskajam ar racionālo.” (Korlovska, Mārtiņšone, 2011, 5)

Iztēle ir viens no tēlotājdarbībā visnepieciešamākajiem izziņas procesiem. Tās gaitā notiek jaunu tēlu radīšana apziņā uz iepriekšējom uztverumu, iepriekšējās pieredzes pamata, ko jau glabā atmiņa.

Iztēles pamatā vienmēr ir reāli pastāvošu priekšmetu un parādību elementi, kas iztēlē atspoguļojas dažādās jaunās kombinācijās.

Pirms reāla risinājuma noris risinājums iztēlē.

Izšķir vairākus iztēles veidus:

Atveidojošā iztēle palīdz cilvēkam pēc apraksta vien priekšstātīt sev tālas zemes, senus vēsturiskus notikumus, dažādas situācijas. Atveidojošā iztēle ir bagāts avots bērna tēlotājdarbības iecerēm. Lai panāktu apziņas tēlupietiekamu skaidrību, bērns piepūlē gan atmiņu, gan domāšanu un arī pats ieņem noteiktu emocionālu attieksmi pret iztēlojamo parādību. Tādējādi tēlotājdarbības izkopšanā svarīga vieta ir ne tikai atbilstošai darbībai, bet arī bērna redzesloka paplašināšanai kopumā.

Par *radošo iztēli* sauc tādu apziņas darbību kuras gaitā notiek jaunu tēlu radīšana, un ir svarīga visos cilvēka radošās darbības veidos. Ar radošo iztēli bērni padziļināti un emocionāli izziņina objektīvo īstenību, pieauguso cilvēku dzīves un darba pieredzi. (Hibnere,1977)

Autori Kreišmane I., Valgere R., Gulbe K., savā grāmatā uzskata ka iztēles process ir cieši saistīts ar domāšanu un darbojas ar tēliem, kas rodas uztverē un sajūtās un nostiprinās atmiņā. Iztēle ir jaunu tēlu veidošana, pamatojoties uz iepriekš uztverto. Ka arī apraksta sekojošus iztēles veidus, kurus padziļināti apraksta arī A. Vorobjovs:

- **Tīša iztēle** - jaunie tēli rodas ar speciālu nodomu radīt kaut ko jaunu;
- **Netīša iztēle** - jaunie tēli rodas bez cilvēka speciāla nodoma;
- **Reproduktīvā iztēle** - jauna tēla izveides process, balstoties uz šī tēla vārdisku aprakstu;
- **Radošā iztēle** - patstāvīgs jaunu, oriģinālu tēlu veidošanās process;
- **Aktīvā iztēle**. Sapņi (nomodā). Sapnis veicina cilvēka aktivitāti nākotnes tēla sasniegšanai;
- **Pasīvā iztēle**. Sapņojumi. Bieži tie ir stipri atrauti no realitātes un neveicina cilvēku uz aktīvu darbību (Vorobjovs 2000; 113).

Tieši iztēle ļauj cilvēkam darboties radoši — tiklab mākslā, arhitektūrā vai mūzikā, kā citās jomās. (Krejšmane, Valgere, Gulbe, 2000).

M. Vidnere savā grāmatā iztēli dala šādi :

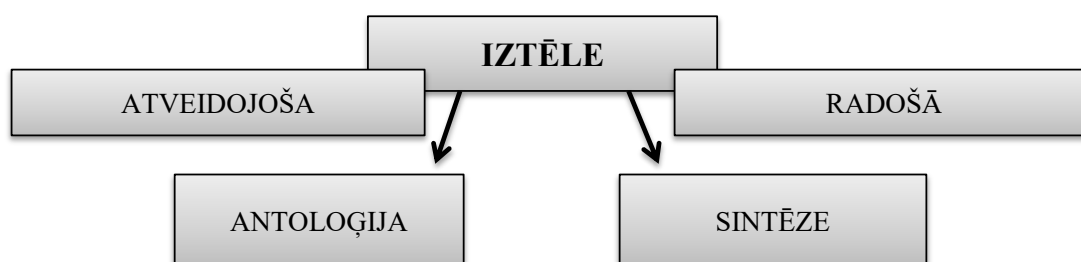
- iztēle;
- sapņi;
- murgi;
- fantāzija;
- eiditiskā iztēle;
- halucinācijas;
- ilūzijas.

Seit viņa apraksta sekojoši: **iztēle** ir atmiņā vai iedomās izveidoto atsevišķo tēlu sērijas. Parasti iztēle apvieno gan atmiņu, gan iedomas, sakārtojot atsevišķus elementus jaunā veidā. Vislabāk ir pazīstama iztēle, kas vairākumam cilvēku notiek miegā.

Sapņi ir domāšanas veids, kas parādās attēlos. Sapnī koncepcijas atgriežas sensoro domu uztveres līmenī. Murgi ir biedinoša iztēle, kas rodas miegā. Parasti murgi ir ļoti spilgti, un tie saistās ar bailēm un nespēcības izjūtu. Murgi – tā ir iztēle par pārdzīvojumiem, kas nav kodificēti un izprasti. Fantāzija ir attēlu sērijas, kas turpinās, piemēram, dienas sapņos. Pats vārds fantāzija nozīmē radīt, attēlot, darī redzamu. Eiditiskā iztēle ir attēlu sakopojums, parasti vizuāls, kas ir tik skaidrs, ka līdzinās fotouzņēmumam. Šādus attēlus biežāk spēj veidot bērni, nevis pieaugušie, no kuriem tikai retais saglabā šo spēju vēlākajos gados. Halucinācijas ir iztēle, kas satur intensīvu informāciju, kam ir liela nozīme tā cilvēka dzīvē, kurš tas redz. Ilūzijas ir kāda ārēja vai iekšēja stimula kļūdaina informācijas izpratne. (Vidnere, 2015, 20.-21).

M. Vidnere uzskata, ka "katra iztēle sastāv no trijām sastāvdaļām jeb apakšsistēmām. Pirmā **apzināšanās** jeb **uzmanība**. Otrā – ir **fizioloģiska**, tas ir, organismā notiek kaut kāda somatiskā novirze vai pārmaiņa. Trešā- ir **kognitīvais** jeb **skaidrojošais** elements. Kāda notikuma izpratne var rasties prātā pēkšņi, kamēr citu notikumu cilvēks var izprast vēlāk, kad viņš analizē citus atgadījumus savā dzīvē" (Vidnere, 2015, 21).

Savā grāmatā „Vingrinājumi iztēles un fizisko spēju attīstībai” autore R. Korlovska un U. Mārtiņšone attēlo iztēles iedalījumu šādi: (skt. 1. attēlu). (Korlovska, Mārtiņšone, 2011).

1. attēls. *Iztēles dalījums*

Tātad iztēlei ir vairāki veidi: atveidojošā un radošā. Tēla veidošana pēc apraksta tiek izmantota antoloģija. Piemēram, aprakstot automašīnu, iztēle rada tēlu, pamatojoties uz iepriekš redzēto. Tiek izmantoti jauni nosacījumi, kas ņemti no apraksta.

Radošā iztēle var izmantot arī iepriekšējo pieredzi, bet šeit ir principiāli jauna tēla radīšana. Ja bērns pārstāv lidojošu mašīnu, tad iztēle rada jaunu tēlu atbilstoši jaunajiem nosacījumiem.

Iztēles procesiem ir analītisks raksturs. Iztēles pamatuzdevums ir tēlu pārveidošana, kas nodrošina situācijas modeļa izveidi, kura iepriekš nebija radīta.

Tiek atlasīti vairākas iztēles attīstības paņēmieni:

- **Akcentēšana** – noteiktu pazīmju izcelšana, to palielināšana vai samazināšana. (šaržs, karikatūra);
- **Tipizācija** – vesela objekta radīšana (profeionālie tēli, piemēram, ārsts, celtnieks u.c.);
- **Kombinēšana** – priekšmetu vai parādību atsevišķu pazīmju atlase un apvienošana pēc noteiktas loģiskās shēmas;
- **Hiperbolizācija** – paradoksāla priekšmeta vai tā atsevišķu detaļu palielināšana vai pamazināšana (Milzis, Īkstīte);
- **Aglutinācija** – dažādu ierastajā dzīvē nesavienojumu lietu apvienošana. (cilvēkzvērs) (Vidnere, 2015)

„Bez iztēles nav iespējama cilvēka jaunrade nevienā darbības sfērā. Jebkurā radošās darbības procesāvar redzēt trīs posmus:

1. *Sagatavošanas*, kad tiek izvirzīts mērķis, pārdomāti problēmas iespējamie risināšanas varianti;
2. *Jauno tēlu un priekšstatu realizācijas korekcija* un to realizācija reālā priekšmetā, parādībā utt.;
3. *Jauna tēla aprobācija un iedzīvināšana reālajā dzīvē.*”

Katrai no šiem posmiem iztēlei ir atšķirīga loma (Korlovska, Mārtiņšone, 2011, 5).

Ar iztēles palīdzību cilvēks var vadīt daudzus organisma psihofizioloģiskos stāvokļus, pielāgot to gaidāmajai darbībai. Zināmi fakti, kas liecina, ka ar iztēles palīdzību cilvēks var ietekmēt organiskos procesus: mainīt elpošanas ritmiku, pulsa frekvenci, asinsspiedienu, ķermeņa temperatūru u.tml. Šie fakti atrodas autotreniņa pamatā, kas tiek plaši izmantots pašregulācijai.

V. Golubina savā grāmatā raksta kā, iztēles galvēnais uzdevums ir pārveidot to, kas jau iekļauts atmiņā. Iztēle veido jaunus tēlus no iepriekš uztvērtaiem, palīdz mazuļiem iztēloto uzskatīt par īstenumu, notušēt vai akcentēt vairāk savas iztēles augļus, nerēķonoties ar īstenību. Autore arī uzskata, kā pirmsskolas vecuma bērna iztēle ir ļoti dzīva un radoša, līdz ar

to šajā attīstības periodā iztēle ir nozīmīgs psihes process, kurā pedagogiem ir ļoti svarīgi palīdzēt bērniem atšķirt fantāzijas augļus no reālajiem notikumiem vai situācijām.

Lai attīstīt pirmsskolas bērniem iztēli, viņus jāiesaista radošās tēlotajnodarbībās un rotaļās, jāiepazīstina ar tēlotājmākslas darbiem. Tādējādi bērnam attīstās iztēle, domāšana, pieprasās valodas vārdiskais lietojums, rodas nepieciešamība vērtēt savu darbību. Bērnam sākumā veidojas praktiskā domāšana darbībā, un tad rodās domāšanas attīstība. Šī darbība bērniem piemīt jau tad, kad viņš vēl nav pilnībā iemācījies runāt. Un šeit ir viens no galveniem pedagogu mērķiem – piedāvāt dažādas darbības, jo jebkas būs bērna intelektuālo attīstību sekmētājs.

Velreiz jāuzsver, kā pedagogi un vecaki nedrīkst aizrādīt bērnam par acīm redzamu nepatiesību, jo šeit strādā viņu fantāzija. Jāatrod veidu, kā palīdzēt bērnam atšķirt īstenību no iztēles (Golubina, 2007).

Bērna attīstības procesā attīstās arī iztēle. Jo vairāk bērns ir redzējis, dzirdējis un pārdzīvojis un jo vairāk viņš zin, jo arī produktīvāka būs viņa iztēles aktivitāte. Katram bērnam ir iztēle un fantāzija, bet tie parādās dažādi un tas ir atkarīgs no bērna individuālajām īpatnībām. Bērna iztēles pamatnosacījums ir ietvert to visdažādākajās aktivitātēs.

Iztēle var radoši pārveidot īstenību, tās tēlus, kuri ir elastīgi un kustīgi, bet tēlu kombinācijas ļauj dot jaunus un negaidītus rezultātus. Sakarā ar to šīs garīgās funkcijas attīstība ir arī pamats bērna radošo spēju pilnveidošanai. Iztēles tēli var radīt rosinošu spēku, kļūt par uzvedības un darbības motīviem. Tāpēc iztēles attīstība ir pamats cilvēka motivācijas sfēras veidošanai.

1.2. Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu attīstības raksturojums saistībā ar pētāmo problēmu

Pastāv uzskats, ka bērna iztēle ir daudz bagātāka par pieauguša cilvēka iztēli. Patiesi, bērni fantazē par visdažādākajiem iemesliem: viņi stāsta stāstus, izdomā fantastiskus sižetus, piedēvē akmeņus vai kokus cilvēciskām pārdzīvojumiem un attiecībām, sarunājas ar lietām un tamlīdzīgi. Tomēr visi šie elementi, kas iesūcas bērnības fantāzijās, ir ņemti no viņu pieredzes: no pasakām, ko izstāstījuši pieaugušie, no nejauši dzirdētiem vārdiem vai redzētām filmām, no tā, ar ko viņi tikušies savā reālajā dzīvē. Pažīstamu tēlu jauna apvienošana vai pārkombinācija, notikumu pārnese no vieniem personāžiem uz citiem rada fantastisku ainu, kas nebūs līdzīga realitātei. Iztēle bērna dzīvē aizņem daudz lielāku lomu nekā pieaugušā dzīvē. Tas izpaužas daudz biežāk un pieļauj daudz vieglāku “atkāpšanos” no īstenības. Un

galvenais – bērni tic tam, ko izdomā. Iztēlota un reālā pasaule viņiem nav tik skaidra kā pieaugušajiem. Pārdzīvojumi, kurus izraisa iedomāti notikumi, viņiem ir pilnīgi reāli un daudz stiprāki nekā pieaugušajiem. Vairākas bērnu bailes, kuras bieži sastopamas pirmsskolas vecumā, tiek skaidrotas ar bērnu iztēles spēku un dzīvesprieku (Выготский, 2004).

Iztēle, kā jebkura psihiska darbība, iziet noteiktu attīstības ceļu, tāpat kā citi psihiski procesi: atmiņa, uzmanība, uztvere.

L. Vigotskis norāda, ka iztēle ir centrālā psiholoģiskā jaunveidošana. Viņš norāda, ka bērnu iztēle atšķiras no pieaugušā. Bērnu iztēle ir nabadzīgāka, neskaidrāka, stereotipiskāka. Pamatā ir materiāla tēlu pārkombinācija, kas glabājas bērna atmiņā. Bērnam nav pietiekami daudz zināšanu un priekšstatu. Redzamā iztēles bagātība ir saistīta ar bērnu domāšanas zemo kritiskumu. Tas ir bērnu iztēles trūkums (Выготский, 2004).

Pirmsskolas vecuma bērniem ir raksturīga konkrēta, kā arī tēlainā domāšana, jo iztēle bērniem vislabāk attīstās izziņas procesā. Bērniem vairāk tiek pamanama reproduktīvā iztēle, kad pārsvarā bērni rīkojās pēc iemācītiem etaloniem vai pēc pieredzes. Iztēle darbojas ar tēlu un priekšstatu asociāciju kēdēm, kuriem ir liela nozīme abstraktu domāšanu attīstībai. Ar iztēli un tēlaino domāšanu saistās arī fantazēšana, kura citreiz var būt arī kā aizsargmehānisms, kad traumējošu informāciju bērns spej pārveidot fantāzijā un tādējādi samazināt tās iedarbību uz psihi. Pirmsskolas vecuma bērniem bieži domāšana vadās pēc iztēles un fantāzijām, un citreiz viņi paši nevar atšķirt to no realitātes (Svence, 1999).

A. Špona balstoties uz Ž. Piažē apraksta četras bērnu attīstības stadijas, kurās viņa apraksta, kā tieši pirmsskolas vecuma bērniem notiek simboliskās domāšanas attīstība, kas ļauj bērniem iztēloties objektus un paradības ar domas tēlu paradību (Špona, 2004).

Iztēle palīdz bērnam iedomāties, to ko viņš nav redzējis, ar iztēles palīdzību var iegūt sociālo pieredzi. Bērna iztēles aktivitāte ir atkarīga no viņu iepriekšējās pieredzes daudzvedības un bagātība, jo šī pieredze dod materiālu, no kura bērns rada fantāzijas veidījumus. Jo bagātāka pieredze, jo plašāks materiāls būs pieejams bērnam (Выготский, 2004).

Pirmsskolas periods ir ļoti svarīgs posms bērna attīstībā. Strauji pilnveidojas arī bērna valoda un domāšana, spēja salīdzināt, ievērot atšķirīgo un līdzīgo un līdz ar to oparādās arī iztēle. Sākās bērna virzīšanas no tiešās darbības uztveresuz verbāli abstraktās domāšanas sākumiem. Pilnveidojās uzskatami tēlaina domāšana (Golubina, 2007).

Iztēle ir izziņas process, kurā uz iepriekšējo tēlu pārveides pamata veidojās jauns tēls, līdz ar to arī pirmsskolas vecuma periodā manamas izmaiņas notiek arī iztēles attīstībā:

1. Palielinās atmiņā saglabāto priekšstatu daudzums;

2. Tēli kļūst arvien izprāstāki, precizāki un deferencētāki, iegūst arvien vispārinātāku raksturu;
3. Priekšstati atyklāj sakarībasun sistēmas, apvienojās grupās, kategorijās un attēlos;
4. „Kustīgāki” kļūst saglabātie tēlu, kurus bērns viegli izmanto dažādos darbības veidos un situācijās;
5. Priekšstati kļūst vadāmāki, kurus bērni var aktualizēt un kombinēt atbilstoši konkrētajam uzdevimam;
6. Reproductīva iztēle iegūst radošu raksturu (Korlovska, Mārtiņšone, 2011).

Vēcāka pirmsskolas vecuma bērnu iztēles attīstība ir tādā līmenī, kad bērns spej iedomāties sevi un savu dzīvi citā – iedomu pasaulē. Viņiem samazinās vajadzība izmantot uzskatāmo vai konkrēto, jo spēj paši atveidot vai radīt jaunus tēlus. Šajā vecumā bērni spilgti priekšstata varoņus, klausoties pasakas vai stāstus un var fantazēt arī bez darbības. Sapņo par ko kļūst vai ko varēs paveikt, izdomā stāstu par redzēto vai dzirdēto.

Šajā vecumā iztēlei ir raksturīgas svārstīšanās starp reāloun izdomāto un bērni vel neizjūt, cik lielā mērā iztēlē, kur viss ir it kā reāls, drīkst novirzīties no īstenības. Pirmsskolnieka iztēle lielākā mērā ir netieša un bieži par tēli kļūst tas, kas viņus satrauca vai saviļņo (Korlovska, Mārtiņšone, 2011).

D. Dzintere un I. Stangaine raksta, ka bērna iztēles, jaunrades līmeni liecina:

- oriģinalitāte – bērns spēj ietvērt kādu jaunu, neraksturīgu domāšanu vai situāciju, runas neordinaritāte;
- veiklība – bērns spēj ātri reaģēt uz savu rotaļbiedru idejām;
- dinamiskums – bērns spej piemēroties dažādām negaidītām situācijām;
- jūtīgums, uztveres dziļums, precizitāte – spēj saskatīt un izjust sīkas nianses;
- iniciatīva – bērns pats rada idejas, izmanto un jauc cita idejas (Dzintere, Stangaine, 2007: A).

V. Golubina savā grāmatā apraksta E.Eriksona bērna attīstības stadijas, kur, vecāka pirmsskolas bērnu uzzskata par pietiekamu patstāvīgu, ar lielu velmi piedalīties dažādās darbībās un rotaļās, kurām šajā vecumposmā ir visslielākā nozīmē. Jo rotaļās bērns iepazīstina un pārdzīvo dažādas pieaugušo dzīves situācijas, izspēlē tos, atdarinot pieaugušos. Un šajās darbībās bērnam nedrīkst traucēt, jo te stipri darbojās viņu iztēle, kura palīdz bērnam saņemt atbildes uz saviem daudzveidīgajiem jautājumiem, kā arī nostiprinās daudzveidīga iniciatīva (Golubina, 2007).

Sociālai videi arī ir liela nozīme bērna iztēles attīstībā, jo bērns atdarina apkārtējo cilvēku darbības un attieksmi, ar savu fantāziju palīdzību (Špona, 2004).

Galvenais darbības veids, kurā izpaužas vecākā pirmsskolas vecuma bērnu iztēle ir rotaļas. Svarīgi ir netraucēt bērnu viņa iztēles tēlu veidošanas procesā, bet otrādāk – palīdzēt bērnam ar atbalstu un piedāvāt viņam vidi un darbības, kur bērns var izpaust savu iztēli.

„Bērniem pirmsskolas vecuma beigu posmā var mērķtiecīgi attīstīt radošo iztēli. Ievērojot iztēles galvenos posmus, vispirms jārosina radošās darbības iecere, pēc tam – tās rosināšana un realizēšana praksē.”(Hibnere,1977).

Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu iztēle pārdzīvo nozīmīgas izmaiņas, parādās īpašais iztēles veids fantāzija. Bērns apgūst jaunus paņēmienus jaunu tēlu veidošanā. Šajā vecumā iztēle jau darbojas uz ieceres veidošanu, plānošanu un realizāciju. Iztēle darbojas daudz patstāvīgāk un atkrit nepieciešamība vizuālam atbalstam lai veidotu tēlus.

1.3. Rotaļu raksturpojums

„Rotaļa ir aktivitāte, kas sniedz gandarījumu neatkarīgi no rezultāta. Rotaļa ir nenopietna un nemērķtiecīga darbība. Viena no rotaļas pamatīpatnībām ir izdomāta situācija. Tik pat svarīga ir bērna brīva vēlmju izteikšana rotaļā, iniciatīva un nenoteiktība. Parasti runā par bērna pašdarbību, kurai nav nekādas objektīvas nozīmes ārpus bērna mijiedarbības, bet kur notiek iemaņu un prasmju attīstība, pieaugušā darbību imitācija un manipulācijas ar aizvietojošiem priekšmetiem. Dažreiz šo aizvietošanu saprot kā bērna iztēles bagātību. Tas diez vai atbilst patiesībai, tāpēc ka bērni rotaļā vienkārši kompensē īsto priekšmetu nepieejamību un zināšanu trūkumu” (Psiholoģijas vārdnīca, 1999, 124).

Savikārt I. Stangaine raksturo rotaļu kā „noteikts darbības veids, kas atplaukst bērnības gados un pavada cilvēku visu tā dzīvi. Rotaļa ar savu atvērtību, daudzpusīgajām funkcijām piesaista pedagogu, psihologu, filozofu, sociologu, etnogrāfu, mākslas zinātnieku, biologu uzmanību. Ar rotaļas palīdzību bērni apgūst valodu, savstarpējo attiecību pieredzi, morāles normas, praktiskās un intelektuālās darbības veidus, kuri ir izstrādāti cilvēces vēstures daudzos gadsimtos” (Stangaine, 2015, 24).

Rotaļa ir vienmēr kopā ar bērnu, jo visgaišākā iekšējā pasaule parādās rotaļās, tā rāda bērnam prieku un enerģiju, kā arī netieši māca bērnu. Rotaļa attīsta bērna prātu un gribas, sekmē jūtas un paceļ pašapziņu. Tā sagatavo bērnu patstāvīgai dzīvei, jo ir bērna galvenais dzīves saturs un darbošanas pamats. Visslabāk bērnu var uzināt tad, kad viņš rotālājās, jo rotaļās viņam paveras daudzkrāsaina tēlu pasaule dažādās situācijās, kurās viņam pašam jāizlemj, kā rīkoties un ko darīt (Korlovska, Mārtiņšone, 2011).

Pirmsskolas vecuma bērnu galvenie darbības veidi ir rotaļa un darbs. It sevišķi liela nozīmē audzināšanā ir rotaļai, jo tā kompleksi iedarbojās uz bērna personību, uz viņa domāšanu, iztēli, tikumisko pieredzi, ka arī veido pozitīvu attieksmi pret darbu. (Dzintere, 1984). Lai attīstīt pirmsskolas vecuma bērniem iztēli, viņus jāiesaista radoši tēlojošajās nodarbībās, rotaļās, jo šie darbošanas veidi rosina bērna iztēli. (Golubina, 2007).

Rotaļās palīdz bērnam attīstīt un pilnveidot spēju draudzēties, sociālas attieksmes prasmi, spēju būt līderim un tajā pašā laikā prasmi piekļauties. Rotaļā bērns mācās uzvarēt un zaudēt ar godu un šīs prasmes palīdzēs viņam turpmākajā dzīvē. Rotaļojoties bērns atdarina un parodē, apgūst toleranci pret rotaļbiedriem, attīsta savu iztēli un radošumu. Caur rotaļu bērnu izzina sevi, pasauli, radības likumsakarības un lietas savā apkārtnē (Brice, 2013).

“Bērna rotaļa nav vienkārša atmiņa par pārdzīvojumu, bet pārdzīvoto iespaidu radošā pārstrāde, to kombinēšana un no tām veidota jauna realitāte, kas atbilst paša bērna pieprasījumiem un ieskatiem” (Выготский, 2004), šeit svarīgs pedagoģisks secinājums: lai radītu labvēlīgus apstākļus bērnu iztēles un daiļrades attīstībai, ir jāpaplašina viņu reālā dzīves pieredze. Jo vairāk bērns ir redzējis, dzirdējis un pārdzīvojis, jo vairāk viņš zina un ir apguvis, jo vairāk viņš ir savā pieredzē, jo nozīmīgāks un produktīvāks citos vienlīdzīgos apstākļos būs viņa iztēles darbība.

V.Romenkova jēdzienu „rotaļa” izprot sekojoši:

- tā ir īpaša attieksme pret pasauli;
- īpaša bērna darbība, kura funkcionē un mainās kā viņa subjektīvā aktivitāte;
- bērna sociāli apgūta darbība vai attieksme pret pasauli;
- darbības veids, kurš attīsta bērna psihe;
- sociāli pedagoģiskā forma, kā organizēt bērna dzīvi (Romenkova, 2008)

Rotaļāšanas rezultātā bērnam ir pozitīva attīstības gaita – viņš kļūst zinātkarīgs, patstāvīgs, radošs, pašiniciatīvs, darbīgs, ar prasmēm domāt, izteikties un komunicēt ar rotaļbiedriem un pieaugušajiem (Brice, 2013).

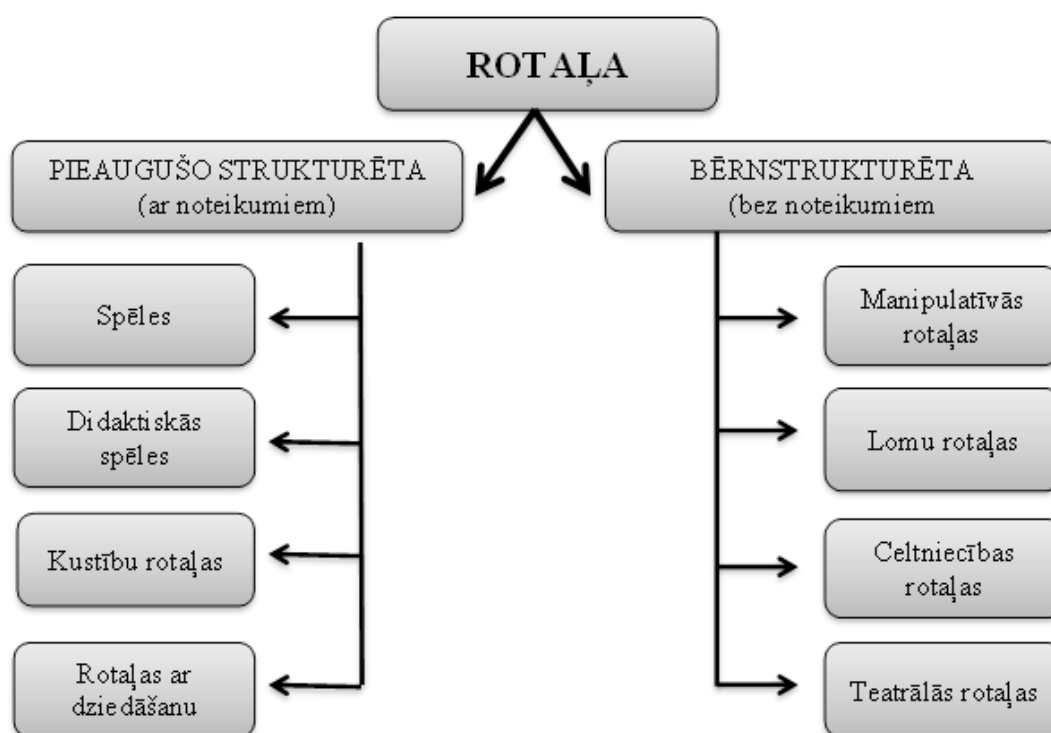
I.Stangaine balstoties uz Elkonina raksta kā pedagoģiskajā teorijā rotaļa tiek atspoguļota kā vadošā pirmsskolas vecuma bērnu darbība, kurai ir vairākas pazīmes:

- vadošajā darbībā attīstās arī citi darbības veidi, piemēram, rotaļojoties bērns arī mācās;
- veidojas jauni tēli un tiek pārveidotas atsevišķas psihiskās funkcijas, piemēram, veidojas radošā iztēle;
- mainās bērna attieksme pret apkārtējo pasauli, izmainās arī rotaļu raksturs, kļūstot arvien sabiedriskāks (Stangaine, 2015).

D.Dzinteres un R.Bošas grāmatā mēs varam redzēt kā rotaļā:

- bērnam rodās emocionālais komforts, līdzsvars, apmierinājums, brīvības un drošuma sajūta;
- bērns var realizēt sevi, sajūst savas intelektuālas iespējas un veiklību;
- bērns iepazīst pasauli, attīsta iztēli un jaunradi it sevišķi, ja viņam ir vēlme un prasme izmantot viss dažādāku mākslas veidus, tad rotaļā izsaka savu pārdzīvojumu (Dzintare, Boša, 1997).

Pastāv daudz bērnu rotaļas klasifikācijas. I.Stangaine norāda šādu rotaļas klasifikāciju (sk. 2. attēlu):

2. attēls. *Rotaļu iedalījums* (Stangaine, 2015)

Pieaugušo struktūrētas rotaļas – ir tas, ko pieaugušie piedāvā bērniem; komandu spēles, galda spēles un citas labi strukturētas rotaļas kur citreiz vajag vecāku vai skolotāju atbalstu (Stangaine, 2015). Savukārt V.Golubina sauc tos par **rotaļa ar noteikumiem**, kur pieaugušam obligāti jāiepazīstina tās dalībniekus ar noteikumiem un jāparliecinās, ka visi tos izprot Golubina, 2007).

Spēles – noteikts darbības veids, kur ir nepieciešama sagatavošanas pakāpe, un kura ir virzīta uz apmācošu, izklaidējošu virzienu (Golubina, 2007).

Didaktiskās spēles - intelektuāli radošās spēles (prāta spēlēs, mācību spēlēs, attīstošās spēles) (Dzintere, Stangaine, 2012).

Kustību rotaļas – ir apzināts, emocionāls, radošs, aktīvs darbības veids, kurš notiek pēc noteikumiem. Seit var redzēt izteiktu kustības darbību, kura ir virzīta uz šķēršļu un grūtību pārvarēšanu, lai sasniegt konkrētu mērķi (Dravniece, 2013).

Rotaļas ar dziedāšanu – darbības veids, ar kura palīdzību bērni apgūst zināšanas mūzikas ābecē, tiek attīstīta ritma izjūta, kustību koordinācijas un reakcijas spējas sekmēšana, ka arī matemātiskās spējas (Brice, 2013).

Manipulatīvas rotaļa – darbības veids, kur bērns caur daudziem atkārtojumiem un motoro aktivitāti, manipulē ar priekšmetiem un mācās integrēt lielo un mazo muskuļu aktivitāti, iegūst kontroli pār ķermeni (Stangaine, 2014).

Lomu rotaļas – bērni, uzņēmoties noteiktu lomu, attēlo redzēto, dzirdēto, izdomāto. Bērni saprot, ka tā ir tikai rotaļa, bet savās lomās viņi pārdīvo, paužo savas emocijas (Dzintare, 1969). Lomu rotaļa ir patstāvīga bērna darbība par sadzīves tēmām (ģimēni, iepirkšanos veikalā), pieaugušo darbu (ārsts, šoferis, darbs lauksaimniecībā), bērnu dzīvi (bērnudārzs, skola, deju pulciņš), dažādiem sabiedriskās dzīves notikumiem (dziesmu svētki, Eirovīzijas koncerts), TV pārraidēm (multiplikāciju filmu un seriālu varoņi, šovi) (Stangaine, 2015).

Bērnustruktūta rotaļas - bērnu brīva rotaļa, ko bērni rada paši (Stangaine, 2015), Rotaļa – darbība, kas vērsta uz sevi, pedagogs tajā neiejaucas, bet vēro no malas (Golubina, 2007).

Celtniecības rotaļas – bērni kaut ko cel, konstruē dažādas celtnes, izvirza mērķi, plāno savu darbību, kopīgi apspriežas, sadarbojas, atlasa un izmanto dažādus materiālus (klučus, segas, krēslus, galdus u.c.) (Stangaine, 2015), pēc savas iztēles, balsojoties uz iepriekš iegūtam iemaņam un vērojumiem (Dzintere, 1969).

Teatrāla rotaļas – tā atšķirās no lomu rotaļa, jo teatrālo rotaļu sižetu bērns rada, balstoties uz literāriem darbiem vai paša izdomātu pasaku, lugu, teātra izrādi (Stangaine, 2015).

D.Dzintare un R.Boša apraksta tādu veidu, kā **rotaļspēles**. D.Dzintere, I.Stangaine, raksturo sekojoši: rotaļspēles atrodas starp radošajām rotaļām un rotaļām ar noteikumiem. Tās arī ir pieaugušo izdomātas spēles, taču to noteikumi ir vairāk virzīti uz bērnu radošās darbības sekmēšanu (Dzintere, Stangaine, 2012).

Rotaļspēles savukārt iedala:

1. *Pēc lietījuma materiāla* – rotaļā bērni izmanto priekšmetus, galda spēles, sadzīves lietas un dabas materiālus. Tā viņi iepazīstās ar lietām, to īpašībām, mācās tās grupēt un daudzveidīgi lietot.

2. *Pēc rotaļas satura* – bērni iepazīstinās ar apkārtējiem priekšmetiem, dabu, pieaugušo cilvēku dzīvi, matemātiku utt., galvenais akcents ir uz bērna zināšanām, mazāk uz domāšanu.
3. *Pēc bērnu aktivitātēm* – šīnīs rotaļās bērns ir aktīvs rotaļas dalībnieks, jo viņš domā, atcerā, zīmē, iztēlējās, rāda, priecājās.
4. *Pēc rotaļas intelektuālās slodzes, tās struktūras* – rotaļas ar lomu, jautras, sacensības (Dzintare, Boša, 1997).

I. Stangaine vēl norāda Fr. Frēbeļa klasifikāciju:

- pēc to rakstura (atdarināšana dzīves ikdienišķas parādības, iegūto zināšanu pielietošana praksē, radošā un tēlojošā darbība, kas aptver visdažādākos priekšmetos un parādības);
- pēc rotaļas audzinošās nozīmes (fiziskās rotaļas, jūtu un sajūtu rotaļas, prāta rotaļas) (Stangaine, 2015).

Pētījumi pierāda, ka rotaļā vienlaicīgi attīsta bērnu visās jomas:

- tā ir izziņas joma, kur bērns izziņa un izprot pasauli, attīstīta elastīgu un daudzveidīgu domāšanu, saņem iespēju pieredzēt un risināt reālas problēmas;
- sociālā joma, kur attīstās prasme sadarboties ar vienaudžiem un pieaugušajiem, rodād izpratne par kultūru;
- emocionālā jomā bērns mācās saprast citu domas, prot paust savas jūtas atbilstoši situācijai;
- kustību joma, bērns aktīvi iesaistoties rotaļā – pilnveido lielo un sīko motorikas (Stangaine, 2015)

Pirmsskolas vecuma bērniem rotaļai ir milzīga nozīme, jo:

„Rotaļa sekmē bērnu radošuma attīstību un otrādi – radošums veicina bērna rotaļdarbības attīstību.” (Brice, 2013, 12).

„Rotaļa māca bērniem būt organizētiem, tā audzina bērnus” (Dzintare, 1969).

„Rotaļa rāda bērnam prieku un enerģiju” (Korlovska, Mārtiņšone, 2011).

Šo sarakstu var turpināt bezgalīgi, jo rotaļa attīsta cilvēku visās jomās, un ir ne tikai bērna, bet arī pieaugušā dzīve. Ne pa velti „filosofiski poētiski izteicies krievu rakstnieks Puškins: „Kas tā tāda dzīve? – Rotaļa.” (Dzintare, Stangaine, 2007: A)

Rotaļā bērnu garīgā aktivitāte vienmēr ir saistīta ar iztēles darbu. Pirms sākt rotālāties ātrod sev loma, jāiedomājas, kā darbojas un ko saka cilvēks, kuru gribas atdarināt. Iztēle izpaužas un attīstās arī priekšmetu meklēšanā, jo pirms doties „lidojumā”, ir nepieciešams

uzbūvēt lidmašīnu, veikalam jāizvēlas piemērotas preces, bet, ja tās trūkst, - izgatavot pašam. Tā caur rotaļun attīstās iztēle.

Vairāki novērojumi liecina, ka rotaļas izvēle tiek noteikta ar to, cik stipri bērns pārdzīvo. Viņš jūt nepieciešamību atdarināt rotaļa ikdienas pārdzīvojumus, kas saistīti ar tuviniekiem, neparastām notikumiem, kuri bērnam ir jauni un nepazīsti.

Pieaugušajiem citreiz vajag palīdzēt bērnam ar rotaļas izvēli ar padomu vai ideju, padarot to par izglītošo. „Jāatcerās, ka jebkuras rotaļas pamatā ir rotaļnieku prieks un airautība, tādēļ, ja kādā rotaļā bērniem neveicas vai viņi nespēj uztvert rotaļas noteikumus, tad tas nizmē, ka izvēlēti vecumam vai bērnu attīstības līmenim nepiemēroti uzdevumi. Motivējot un iedarbinot bērna iztēli, viņi ar interesi un nepacietību gaidīs nākamās nodarbības un ikvienai kustībai vai darbībai pievienos savu radošo potenciālu.” (Brice, 2013, 5).

Rotaļa aizņem īpašu vietu bērna dzīvē, bet pirmsskolas vecumā (tik īsa, bet ļoti svarīga rakstura veidošanā) – ir milzīga nozīme. Rotaļa kā spogulis atspoguļo maza cilvēka domāšanas norisi, viņa iztēles īpatnības, emocionālo sfēru. Šeit izpaužas viņa daudzpusīgās iekšējās vajadzības, aktivitātes, izaugsme. Rotaļai bērni ir gatavi vienmēr un pedagoga uzdevums ir tas, lai rotaļa nebūtu tikai izklaide, bet arī veicinātu pedagoģiska uzdevuma risināšanu. Rotaļas atšķiras pēc veidiem, mērķiem, organizācijām, satura un citām īpatnībām, taču visus viņus apvieno tāds fakts, kā tās ir vislabākais veids bērnu personības attīstībai.

1.4. Rotaļa – bērna iztēles sekmētāja saistībā ar caurviju prasmi – radošā darbība un uzņēmējspēja

Mūsu strauji mainīgajā pasaulē viens no izglītības uzdevumiem, ir sagatavot bērnu dzīvei tā, lai viņš prāstu radoši domāt (Fišers, 2005) un būtu ar uzņēmējspēju.

Pirmsskolas izglītības iestādes mērķis ir zinātkārs, radošs un dzīvespriecīgs bērns, un viens no īstenošanas uzdevumiem ir attīstīt uzņēmējspēju. (Pirmsskolas mācību programma).

Radošajā darbībā cilvēks pēta un pauž savu personību, saprot dažādus pasaules uzskatus un tradīcijas, vērtē mantojumu un mākslas inovācijas.

Pirmsskolā bērns vēro, klausās un iztēlojās, rod ideju radošam darbam. Savas idejas īstenošanai bērns izvēlas materiālus un eksperimentē ar izvēlētajiem tehniskajiem paņēmieniem. Bērns sāk apgūt mūzikālas prasmēs, dzied, spēlē mūzikas instrumentus vai skaņu instrumentus, improvizē ar muzikāli ritmiskām kustībām. Strādājot ar dažādiem materiāliem un tehnikām, izmantojot dažādus vizuālās mākslas līdzekļus, bērns īsteno radošās

idejas, attīsta iztēli, fantāziju, saņem pozitīvas emocijas no radošā procesa un tā rezultāta. Piedaloties literāra darba skatuviskā priekšnesumā, iepazīst un salīdzina literāra teksta un savas pašizpaušmes atšķirības un tas viss pieder radošai darbībai (Pirmsskolas mācību programma).

Attīstot bērnam jaunradi un uzņēmējspēju, viņam pārādās velme eksperimentēt, meklēt atbildes uz saviem vai skolotāju jautājumiem. Un tad, kad skolotāja atbalsta, bērns iegūst pārliecinātību: „es varu” (atrast risinājumu, izgudrot idejas), bērns tic un ir pārliecināts par savām spējām (Skola2030).

Viens no uzdevumiem kompetenču pieejā pirmsskolā ir uzņēmējspējas attīstība, kura pieder pie sociālās un pilsoniskās mācību jomas. Uzņēmējspēju attīstība veicina sabiedrībā izmantojamo resursu apvienošanu ar kopīgu un individuālu labumu. Ja bērnam ir attīstīta uzņēmējspēja, viņš prot izdomāt vairākas risinājuma iespējas ierasto darbību veikšanai, izrādīt iniciatīvu, māk apzināties sevi kā aktīvu un radošu personu, vēlas apgūt jaunas iemaņas (Pirmsskolas mācību programma). Uzņēmējspēja ļauj jaunām idejām, kuras ir noderīgas cilvēkam vai cilvēku grupam, īstenot praksē, sasniedzot savus un sabiedrības mērķus (Skola 2030).

„**Uzņēmējspēja** - zināšanu, prasmju un personas īpašību un attieksmju kopums, kas dod iespēju īstenot savas radošās idejas, lai sasniegtu mērķus, veicot sociālo darbību vai uzņēmējdarbību” (Atgādņu komplekts skolotājiem un skolu vadītājiem, 2018). Sasvukārt Ministru kabineta 716 noteikumos uzņēmējspēja tiek definēta kā: „bērns izdomā vairākas risinājuma iespējas ierastu darbību veikšanai, izrāda iniciatīvu, mācās apzināties sevi kā aktīvu un radošu personību, vēlas apgūt jaunas prasmes” (MK noteikumi Nr.716).

„Radošā rotaļa ir brīva, radoša darbība, kurā bērns, balstoties uz pieredzi, radoši attēlo vēroto un pārdzīvoto, apmierina savas vajadzības pēc saskarsmes, fiziskās aktivitātes, izziņas, pašregulācijas” (Dzintere, Stangaine, 2012, 176). Tātad viens no veidiem kā sasniegt mērķi lai bērns radoši darbotos ir tieši rotaļa. Dažādi rotaļojoties, bērnam pārādās spēja radīt idejas un īstenot tos, stiprinot jainās prasmes un zināšanas. Bērnam veidojās ieradums izrādīt iniciatīvu. (Skola2030). Mazāki bērni izvēlās sev rotaļlietas, ar kurām grib spēlēties, vēlāk bērni prot izvēlēties darbības veidu un veltīt tam lielāku laiku, bet vecāku pirmsskolas vecuma bērni varēs jau pilnībā paveikt savu iecerēto.

Radoša darbība un uzņēmējspēja ir process, kur:

- bērns, pēc pieauguša motivēšanas, izrāda iniciatīvu un spontanitāti;
- bērns apzina sevi ka aktīvu personu un līdz ar to mācās aktīvi nodarbināt sevi brīvajā laikā;
- bērns prot izrādīt iniciatīvu lai apgūt jaunas prasmes;

- bērns prot izdomāt daudz risinājuma iespējas.

Bērns, kurš ir uzņēmējspējīgs un radošs tiecas pie rotaļu organizēšanas, produktīvas darbības, komunicēšanas. Viņš prot atrast sev darbību, iesaistīties sarunā, piedāvāt interesantas idejas citiem bērniem.

Šajos procesos svarīga ir bērna iniciatīva un velme realizēt savu ideju. Vissizteiktāk to var redzēt rotaļās, kas sākas pēc bērnu iniciatīvas, jeb radošās rotaļas, jo ir bērna ieceres īstenotāja. Tadās rotaļās ir bērnu pārdomas par apkārtni, dabu un sociāliem aspektiem, tā nāk no paša bērna, kur viņš darbijas, rada, pārdzīvo, komunicē atbilstoši savām vajadzībām, interesēm un pašizjutai. Šīs rotaļās nosauc dažādi – radošās, fantazijas, simboliskās, iluzijas vai bērnu pašu izdomātas (Dzintere, Stangaine, 2007: A).

Kā jau tika minēts iepriekš, radošās rotaļas iekļauj sevī lomu vai sižeta rotaļas, dramaturģijas vai režisoriskās rotaļas, celtniecības vai konstruktīvās rotaļas (Stangaine, 2015). Bieži vien vienā rotaļā var apvienoties dažādu veidu rotaļas (Dzintere, Stangaine, 2007: A). Šajās rotaļās, jebkurā situācijā bērni mācās paši regulēt uzmanības pakāpi, atrast izeju no situācijas, izrādīt iniciatīvu un līdz ar to iegūt svarīgas īpašības, kas nepieciešamas turpmākajai dzīvei, jo tieši šeit bērniem vislabāk attīstās un strādā iztēle.

Režisoriskās vai dramaturģijās rotaļās bērni ar prieku uzņemas lomu, organizē, izrāda patstāvību, izvēlas partneri, ja nepieciešams, arī rotaļu atribūtus. Šeit bērni izmanto savu pieredzi, pielieto dažādus materiālus un rotaļlietas, attēlo reālas vai pašu izdomātus sižetus, kā arī pieaugušo funkcijas un viņu attiecības (Dzintere, Stangaine, 2007: A). Bērns iekarto vidi, komentē savas darbības, iesaista citus bērnus. Šeit viņš gan aktieris, gan režisors, un mācās skatīties uz apkārtejo pasauli ne tikai no savas, bet arī no citu puses (Dzintere, Stangaine, 2007: B), ar ko uzņēmās atbildību, plāno savu un citu rīcību, un pieņem lēmumus.

Celtniecības vai konstruktīvās rotaļās bērni būvē mājas, garāžas, slimnīcas, ar ko attēlo ārējo pasauli, pārveidojot to pēc savas iekšējās iztēles. Šāda iekšēja iztēle bērnam ir nepieciešama, lai vēlāk domātu abstraktos jēdzienos un mācītos skolā, raksta D. Dzintare un I. Stangaine balsojoties uz D. Lieģenieci (Dzintere, Stangaine, 2012). Sādās rotaļās bērni „sadarbojas, mācās dalīties, saskaņot savu un rotaļu biedra rīcību, izrāda iniciatīvu, attīsta jaunradi, valodu, dialogrunas prasmi” (Stangaine, 2014, 59).

Bērniem ļoti patīk daudzveidīgas sižetiskas rotaļas un pieaugušiem nepieciešams atbalstīt tos, veicinot bērnu iniciatīvu dažādos rotaļu sižetos, citreiz palīdzēt izvēlēties vai izgatavot jaunus atribūtus rotaļu ieceres īstenošanai. Mudināt bērnus uz patstāvību, kā arī mācīt pozitīvi risināt konfliktus starp rotaļu biedriem, kuri rodas rotaļas brīžos.

Dž. Rodari uzsver, kā bērniem ir nepieciešama impulsiem bagāta vide un paša bērna aktivitāte, lai viņi varētu rotaļā radoši izmantot ne tikai savas zināšanas un pieredzi, bet arī lai

veidotos viņa attieksme, raksta savā grāmatā D.Dzintare un I.Stangaine (Dzintere, Stangaine, 2007: A).

Attīstīt uzņēmējspēju, radoši darboties bez iztēles nav iespējams un kā jau tika augstāk minēts to ļoti labi var darīt caur rotaļu. Bērnu radītās rotaļās iztēles attīstību var redzēt vissizteiktāk. Bēt arī pieaugušo piedāvātas rotaļas var būt grieztas uz šo procesu.

Lielākā daļa kustīgo rotaļu ir vērsta uz to, lai piedalītos liels bērnu skaits. Tur bērni mācās sadarboties, sarunāties, ņemt vērā apkārtējo viedokli, atrisināt konfliktus un ievērot noteikumus. „Bērni darbojas komandā, redz viens otra sasniegumus un novērtē tos. Mācās vērtēt sevi, saskatīt savas kļūdas un nevainot citus savā neveiksmē” (Stangaine, 2014, 59).

Tālākajā dzīvē bērnam būs nepieciešama prasme patstāvīgi atrast kādu mācību uzdevumu, prasmi radoši domāt, nebaidīties izrādīt iniciatīvu un aktīvi strādāt, līdz ar to šīs prasmes nepieciešami attīstīt jau pirmsskolā. Tādējādi nepieciešami iekļaut mācību procesā pietiekami daudz rotaļu, kuras tiek organizētas gan pēc bērna iniciatīvas gan pēc pieauguša.

2. Empīriskais pētījums par vecākā pirmsskolas vecuma bērnu iztēles attīstības sekmēšanu pedagoģiskajā procesā pirmsskolā.

2.1. Pētījuma metodoloģiskais raksturs.

Pētījums par iztēles attīstību caur rotaļu tika veikts Jelgavas pirmsskolas izglītības iestādē „X”, ar 10 vecāka pirmsskolas vecuma (5 – 6 g.v) bērniem (6 meitenes un 4 zēni). Praktiskais pētījums tika veikts laika posmā no 2020.gada, aprīļa līdz 2020.gada oktobrim. Bērnu vārdi ir mainīti. Pētījumā tiek izmantotas šādas pētījuma metodes:

- pedagoģiskais novērojums;
- testēšana;
- pētījumā iegūto rezultātu apstrāde un analīze.

Novērošana ir viena no datu iegūves metodēm izglītības pētījumos. To izmanto novērtēšanā un ir pamata datu iegūšanas metode (Geske, Grīnfelds, 2006). Tā ir mērķtiecīga darbība informācijas vākšanu par objektu vai procesu, kura balstās uz plānveidīgumu, sistēmiskumu, rezultātu atzīmēšanu, novērotāja objektivitāti. Novērojumā gūta informācija tiek apkopota un analizēta. A.Šponas uzskata novērojumu pedagoģiskajā procesā par ļoti nozīmīgu, jo šī metode ļauj precīzāk izprast bērna rīcības nianšes un jēgu (Špona, 2004, 92).

Ar novērošanas palīdzību pētniecības rezultāts tiek iegūts tiešas uztveres ceļā dabiskos apstākļos. Tā var būt gan atklāta (pedagogs novēro bērnus un viņi zin par to), gan slēpta (bērni nezina, ka tiek novēroti). Pētījuma laika darba autore izmantoja gan slēptu gan atklātu novērošanu.

Testēšana ir pētniecības metode, kura ļauj identificēt objekta zināšanas, prasmes, spējas un citu personības īpašību līmeni, kā arī to atbilstību noteiktām normām, analizējot pārbaudāmo speciālo uzdevumu izpildes veidus. Tādus uzdevumus var saukt par testiem.

Tests pedagoģiskajā procesā tiek plaši izmantots kā zinātnisks paņēmieni, ar kuru tiek izmeklētas empīriski nodalāmas personības pazīmes. Tās mērķis ir iespējami kvantitatīvs apgalvojums par individuālo pazīmju izpausmes pakāpi (Jurgena, 2001, 55).

Pētījuma laikā bērniem bija piedāvāti divi dažādi testi: „Zīmējums no figūras” un izdomāt „Pasaku ar suni”.

Empīriskais pētījums tika veikts ar mērķi pārbaudīt vecākā pirmsskolas vecuma bērnu iztēles attīstības veicināšanu caur rotaļu pirmsskolā.

Empīriskā pētījuma uzdevumi:

1. Veikt pirmsskolas bērnu pedagoģisko novērošanu un novērtēt bērnu iztēles līmeni izmantojot testu „Zīmējums no figūras”, kā arī „Pasakas par suni” sacerēšana.
2. Pamatojoties uz bērnu novērojumiem un testēšanu noskaidrot iztēles līmeni, ka arī raksturot bērnus.
3. Sekmēt bērnu iztēles attīstību, radot dažādas rotaļu situācijas un nodrošinot labvēlīgu vidi rotaļām, kuras attīstīs iztēli.
4. Rotaļas laikā atkārtoti novērtēt bērnu iztēli, veikt secinājumus par iegūtiem datim un novērtēt sasniegtos rezultātus.

2.2. Pētījumā iesaistīto bērnu raksturojums

Pētījumā laikā, darba autore vēroja pirmsskolas izglītības iestādes 5-6 gadus vecus bērnus visas dienas garumā, pieveršot uzmanību radošuma un fantāzijas izpausmei. Tika ņemts vērā tas, kā bērni izrāda interesi par radošu darbību, kā pieslēdz tam savu iztēli, kā prot pārādīt savu radošumu visās jomās. Vērošanas rezultāti ir atspoguļoti katra bērna individuālajā raksturojumā.

Katrīna – ir līderpozīcijā starp meitenēm, bieži tieši viņa izdomā rotaļas un iesaista tajās pārejas meitenes. Nodarbibās piedalās aktīvi, cenšas izdarīt visu pareizi, bet ir steidzīga, līdz ar to darbiņi citreiz ir neglīti. Prot izdomāt kaut ko jaunu un radošu un ieinteresēt ar to arī citus bērnus.

Ize – emocionāla, pievelc pie sevis daudz uzmanības un bieži ar kādiem nedarbiem vai niķiem. Nodarbibās ir centīga, darbus pilda glīti, kārtīgi, ja neviens netraucē tad arī ātri. Izrāda radošumu un iztēli, bet biežāk ņem idejas no citiem bērniem. Rotaļās apspēlē mājās redzētas situācijas. Labāk izspēlēs piedāvātas lomas, nekā izdomās pati sev lomu.

Roberts – ir līderis starp zēniem, patīk, lai visa uzmanība būtu veltīta viņam. Enerģisks un aktīvs, līdz ar to rotaļas bieži ir tik pat aktīvas. Bieži provocē vienaudžus uz nedarbiem. Nodarbibās ne reti atteicās strādāt, izvēlējoties labāk zīmēt vai veidot no plastelīna multfilmu vai youtube video varoņus. Rotaļās grib vienmēr ieņemt galveno lomu, ja nesanāk, tad vispār atteicās spēlēt un var sākt jaukt citu bērnu rotaļas.

Leo – ir mīlīgs, bieži prasās samiļoties, bet ar raksturu zēns. Iesaistās Roberta nedarbos. Pašam sevi nodarbināt ļoti grūti, bieži neko negrib darīt. Nodarbibās fantāziju neizrāda, bet gaida instrukcijas no skolotājiem. Bieži atteicās strādāt un izvēlās mīļāku darbību – zīmēt auto.

Kristers – gudrs, draudzīgs, izpalīdzīgs, aktīvs zēns. Nodarbībās bieži steidzās, un līdz ar to darbojās neglīti. Vairākas reizes jāatgādina lai nesteidzās, tad gan strādā labi. Ļoti iztēlojās konstruēšanā, celot visādus tiltus, torņus, bāzes un tml. Zīmē sižetiskus zīmējumus un interesanti stāsta par uzzīmēto veidojot sižetisku stāstījumu.

Toms – kautrīgs zēns, bet ar vienaidžiem var arī piedalīties nedarbos. Nodarbībās cenšas izvēlēties vieglāko variantu un lai tik ātrāk padarīt. Radošās darbībās reti pamanāms, patīk veidot no plastelīna vai zīmēt filmu un datorspēles varoņus. Piedalās ar draugiem sižetiskajās rotaļās, izveļoties sev noskatīto video vai datorspēles personāža lomu.

Krista – klusa, mierīga paklausīga meitene. Ir divas draudzenes, ar kurām parasti spēlējas. Nodarbībās baidās kaut ko izdarīt nepareizi, gaida instrukcijas no skolotājiem un stingri seko tiem līdz, ja vajag izrādīt savu iztēli un radošumu - parādās uztraukums. Patīk krāsojamās grāmatas un uzlīmes un darbos bieži izmanto izgriezumus no žurnāliem ar meiteņu miļākām multenes varoņiem. Patīk viss rozā, violēts un spīdīgs, līdz ar to darbos pārsvarā ir šīs krāsas.

Elza – ļoti kautrīga meitene. Draudzējās ar Kristu, līdz ar to daudz kopējo interesi un rotaļajās parasti kopā. Nodarbībās meklē no kā nošpikot, kaut gan strādājot individuāli labi ar visu tiek galā. Reti izdomā pati idejas darbībai vai rotaļam, bet noskatās tos no citiem bērniem. Rotaļās izspēlē piedāvātu lomu, necenšas izdomāt savu.

Anna – viltīga meitene, slepj savus nedarbus pārliekot vainu uz citiem. Nodarbībās ātri pazud interese un ja neatgādināt, atstās darbu nepabeigtu, noskatās no citiem lai ātrāk pabeigt. Rotaļās iztēlojas labi, var izdomāt dažādas interesantas lietas un sižetus, piemēriņot dažādas mantas pārvēršot tos par rotaļlietām.

Linda – jauka, mierīga, gudra meitene. Nodarbībās ļoti glīta un centīga, izvelās dažādākus materiālus un tehnikas. Patīk spēlēties vienai radot visādas lietas no papīra, zīmējot, aplicejot. Rotaļāšanās ar vienaudžiem izvelās skolotāju lomu, jo patīk kaut ko rakstīt, zīmēt, arī uz tāfeles.

Kopumā bērni ir diezgan draudzīgi, ieinteresēti, patīk diskutēt un labprāt piedalās tajās. Nāk palīgā viens otram, prot risināt konfliktsituācijas.

Lai uzzinātu bērnu iztēles attīstības līmeni, autore izmantoja O. Djačenko testu „Zīmējums no figūras”(skatīt pielikumā 1). Testa mērķis bija uzzināt vecāku pirmsskolas vecuma bērnu iztēles attīstības līmeni pētījumā sākumā. Tas bija nepieciešams, lai noskaidrot, bērnu iztēles līmeni un kā prot izmantot to rotaļas.

Testēšanas laika bērniem tika piedāvāti A5 formāta lapas, uz kurām bija uzzīmēti pa vienai figūrai (skatīt pielikumu 1) un parastais zīmulis. Pirms bērns sāks darboties, viņam

stāsta, ka tie ir burvju fugūras, kurus viņš varēs pārzīmēt par ko vēlās. Tad autore prasīja bērnam kas viņam sanāca un fiksēja lapas otrā pusē, tad piedāvāja nākamā lapu.

Ja bērnam radās grūtības ar testu (vienkarši apvelk figūru, vai zīmē blakus kaut ko savu), darba autore zīmēja uz lapas kvadrātu un rādīja, kā to var pārvērst par māju, vilcienu, somu un tml. Tad atkal aicināja bērnu pabeigt zīmējumu un piedāvāja vienu lapu pēc citas.

Iegūtie dati tika apstrādāti pēc šādiem **kriterijiem**:

- Augsts līmenis (7-10 balles): bērni zīmē shematiskus, bieži detalizētus un oriģinālus zīmējumus (neatkārto savus vai citu bērnu zīmējumus). Piedāvātā figūra ir attēla centrālais elements.
- Videjais līmenis (3-6 balles): bērni piezīmē pie lielākas daļas figūrām kaut ko, bet visi zīmējumi ir shematiski bez detaļām un vienmēr ir zīmējumi, kuri atkārtojas pēc paša bērna vai pēc citu bērnu zīmējumiem.
- Zems līmenis (0-2 balles): bērni faktiski nepieņem uzdevumu. Viņi zīmē blakus figūrai kaut ko savu, vai zīmē neobjektīvu attēlu (“tāds raksts”). Šajā gadījumā zīmējumi parasti ir primitīvi.

Pēc šiem kritērijiem, par katru zīmējumu bērniem tika ieskaitītas balles:

- 0 balle – zems līmenis;
- 0.5 balles – videjais līmenis;
- 1 balle – augsts līmenis.

Summējot visas iegūtas balles par testēšanas lapām kopā, sanāca rezultāti, kuri tika atspoguļoti 1. tabulā (skatīt tabulu 1).

1. tabula. Testa „Zīmējums no figūras” rezultāti.

Figūra zīmēšanai	Bērna vārds									
	Katrīna	Ilze	Roberts	Leo	Kristers	Elza	Toms	Krista	Anna	Linda
	0.5	0.5	0.5	0	1	0	0.5	0.5	0.5	1
	1	0.5	0.5	0	0.5	0.5	0.5	0	0	1
	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0	0	0.5	0.5	0.5
	0.5	0	0.5	0	1	0	0.5	0	0	1
	0.5	0	0.5	0.5	0.5	0.5	0	0	0.5	0.5
	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0	0.5	0	0
	0.5	1	0.5	0	1	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5
	0.5	0.5	0.5	0	1	0	0.5	0	0.5	0.5
	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0	0	0	0.5	1
	0	0	0.5	0	1	0	0	0	0.5	0.5
Kopā	5	4	5	2	7.5	2	2.5	2	3.5	6.5

Lai papildināt zināšanas par bērnu iztēles līmeni, darba autore piedāvāja arī bērniem **piedalīties pasakas sacerēšanā**. Ar bērniem tika veiktas pārrunas par to, cik daudz dažādu pasaku zina bērni. Viņi stāstīja par pasaku saturu, un par to, kas ir pēc viņu domām pasaku autori. Secinājām kā, dažām pasakām ir konkrēts autors, bet vairakāpas pasakas sacer tauta, un ja viņi sacerēs savu pasaku, tad arī būs tās pasakas autors.

Katram bērnam bija piedāvāts sacerēt un pastāstīt „**Pasaku par suni**”, tika dots laiks ap 5-7 minūtēm, kad viņi varēja stāstīt sacerēto. Pasakas saturs tika analizēts pēc sekojošiem kritērijiem:

- Augsts iztēles līmenis (3 balles) – bērns sacerē personīgo pasaku, nevis izstāsta to, ko jau bija dzirdējis, vai redzējis multenēs vai filmās. Izdomātās pasakās piedalās dažādi varoņi vai tēli (ne no pazīstamām pasakām), kuri veic bērna izdomātās darbības;
- Vidējais līmenis (2 balles) - pasakas, kurās bērni balstās uz zināmiem stāstiem, bet maina tos. Izmaiņas var ietekmēt pasakas varoņus, bet sižets paliek tāds pats. Vai arī otrādāk, bērns maina pazīsto sižetu, bet atstāj tos pašus varoņus.
- Zems līmenis (1 balle) – pasakas, kurus bērns pārstāsta. Viņš faktiski nav sapratis uzdevumu: atstāsta zinamu pasaku (iespējams, veicis dažas izmaiņas), vai atteicies veikt uzdevumus vispār.

Pēc diagnostēšanas iegutie rezultāti tika atspoguļoti tabulā (skatīt tabulu 2):

2. tabula. Bērnuj stāstītās „Pasakas par suni” rezultāti

Bērna vārds	Iegūtas balles	Iztēles līmenis
Katrīna	3	Augsts līmenis
Ilze	2	Vidējais līmenis
Roberts	2	Vidējais līmenis
Leo	1	Zems līmenis
Kristers	3	Augsts līmenis
Elza	1	Zems līmenis
Toms	1	Zems līmenis
Krista	2	Vidējais līmenis
Anna	2	Vidējais līmenis
Linda	3	Augsts līmenis

Aplūkot iegūtos rezultātus, pēc testēšanas ar zīmējumiem, pasakas sacerēšanas un bērnu novērošana, var secināt, kā šiem bērniem iztēles līmenis ir diezgan zems. Bērni gaida no skolotājas gatavu atbildi vai instrukciju darbībai. Grupā ir divi līderi, kuri parasti sacerē rotaļas, un pārējie bērni deļ zema iztēles līmeņa vai deļ nevelmes izdomāt kaut ko savu iesaistās jau gatavās rotaļās, nevis izdomā savu. Rotaļnodarbībā bērni strādā izmantojot pārsvarā vienus un tos pašus materiālus, kaut gan ir pieejami dažādi materiāli. Pastaigas laikā bērni izvēlās bezjēdzīgu skriešanu.

Pēc testa „Zīmējums no figūras” rezultātiem var redzēt, kā iztēles līmenis ir tuvu zemam. Bērni bieži figūru tikai nosauca ar domu, ka tās ir jau pabeigts zīmējums un nevajag

neko piezīmēt. Vai piezīmejojot dažas līnijas veidoja elementāru zīmējumu. Bērna darbos var novērot viņu iepriekšējā pieredze un intereses.

Pēc pasakas sacerēšanas, varēja dzirdēt, ka bērnu iztēlē ir pazīstama pasaka (bieži tā bija „Ķepu patruļa”), kuru viņi pārfrazē, vai nedaudz maina. Kaut gan 3 no 10 bērniem sacerēja tiešam interesantas pasakas, kurās bija vairāki varoņi un pilni ar dažādiem pārdzīvojumiem. Bija arī tādas pasakas, kur bērns premetīvi aprakstīja suni un viņu darbību.

Iztēles un radošuma izpausmi var labi redzēt **brīvajā rotaļu procesā**. Meitenes tad pārsvarā spēlē sižetiskās rotaļās, kur par sižetu ņem ģimeni, skolu, veikalu tēmas. Zēniem vairāk var redzēt multfilmu, video vai datorspēles varoņu lomu spēles ar aktīvām darbības veidiem. Darbojoties ar iztēli, bērni aktīvi izmanto dažādus materiālus, oriģināli izmantojot tos savās rotaļās. Bērniem patīk muzicēt, viņi paši rīko koncertus savā starpā, kur dzied dziesmas un dejas, kurus māca muzikālajās nodarbībās.

2.3. Bērnu iztēles attīstības sekmēšana pedagoģiskajā procesā

Pēc bērnu novērošanas un testēšanas, tika pieņemts lēmums par to, kā bērniem ir nepieciešamas vairākas rotaļu idejas, kur bērni varēs izpaust savu iztēli un attīstīt to. Tika izskatītas un pielietotas rotaļas, kuras sekmēs bērnu iztēles attīstību pacels to līmeni. Pedagoģiskajā procesā darba autore piedāvāja bērniem **rotaļas ar noteikumiem**, (esošas, pašu izdomātas vai pārtaisītas), **sniedza bērniem idejas radošajām rotaļām, ka arī piedāvāja iekartotu vidi, kur bērni varēja pašizpausties**. Tika vairāk laika pavadīts dabu pētīšanā un rotaļāšana svaigā gaisā ar dabas materiāliem. Darba turpinājumā tiks piedāvāts iztēles attīstošo rotaļu apraksts.

1. Rotaļa „Pasakas „Kukulītis” varoņu izgatavošana”.

Mērķis: attīstīt iztēli, prasme veidot rotaļlietas no dažādiem materiāliem.

Pirms sākās autores empīriskais pētījums, šīs grupas bērni daudz runāja, teātrāli izspēlēja pasaku „Kukulītis”(krievu tautas pasakas tulkojums). Līdz ar to šo pasaku bērni labi zināja. Darba autore piedāvāja izgatavot pasakas varoņus un izmantot tos kā rotaļlietas spēlejojot savu teātri. Darba gaitā tika piedāvāti viss dažādākie materiāli (tualetes papīra rīlīši, filc un audumi, diegi un dzija, krāsainais un balts papīrs, kartons, dažādi dabas materiāli, zīmuļi, flomasteri, kartona kastes, avīzes un žurnāli) no kuriem bērni varēja taisīt pasakas varoņus.

Pirms sākt darboties ar bērniem tika pārlasīta jau zināma pasaka, un veiktas pārrunas, kur bērni varēja atcerēties pasakas varoņus. Diskusijas laika, ar jautājumu palīdzību, darba

autore mudināja strādāt bērnu iztēli, lai viņi sīkos detālās stāstīja, kā izskatās katrs varonis – viņu ārējais izskats un arī rakstura pazīmes. Tad jautāja bērniem, kādi materiāli būtu piemēroti konkrēta varoņa izgatavošanai.

Pārrunas laika tika secināts, kā Kukulītis ir dzeltens un mīksts un tās varētu būt filca vai pūkaina dzija, Vecītim un Vecenītei vairāk „piestāvētu” dabas materiāli, Lācim jābut izgatavotam no liela čiekura, bet Lapsai derētu spilgts plastelīns.

Diskusijas sākumā bērni vairumā klusēja, vai atbildēja vienlīdzīgi. Tad darba autore piedāvāja bērniem apskatīt, pataustīt piedāvātus materiālus un jautāja kādi viņi ir pēc taustas un ar ko asociējās. Tuka uzdoti vairāki jautājumi. Pirmā rotaļas noteikumus saprata Katrīna un Kristers, tad pārējiem parādījās interese, un bērni sāka piedāvāt savas idejas materiālu izvēlei priekš katra varoņa. Grūtāk gāja ar Tomu un Elzu, jo bērni kautrējās atbildēt.

Ar bērniem tika izgatavotas pasakas varoņi un bērni ar tiem rotaļājās. Pidalījās visi bērni.

2. Rotaļa. „Kukulīti neapēda lapsa”.

Mērķis: attīstīt iztēli, attīstīt runu.

Kas būtu ja Lapsa Kukulīti neapēstu? Darba autore piedāvāja bērniem izdomāt savu pasakas turpinājumu un ja nepieciešams uztaisīt arī jaunus varoņus. Uzmanība tika akcentēta arī uz materiāla izvēli jaunu varoņu izgatavošanā. Darba autore mudināja bērnus sīki aprakstīt jaunas pasakas varoni vai situāciju. Piedāvāja bērniem to izspēlēt.

No piedāvātiem variāntiem bija kā Kukulītis atgriezās mājās un sētā satika suni un kaķi. Linda pastāstīja tā: *kad Lāpsa piedāvāja Kukulītim apsesties viņai uz deguna un nodziedāt dziesmiņu velreiz, Kukulītis pateica: "Nē! Es labāk iešu tālāk." Un aizrīpoja no lapsas. Tad padomāja, ka visi viņu grib apēst, labāk es iešu atpakaļ mājās. Kad viņš atnāca uz savu sētu, tur viņš satika suni un kaķēnu. Suns bija liels, ar garām ausīm un asti, viņam bija būda un viņš bija draudzīgs un draudzējās ar kaķēnīti. Kaķēns bija vel mazs, melns ar baltu, uz ķepam un uz krūtiņas. Kaķēns dzīvoja mājā un tikai gāja pastaigāties ar suni ārā. Un viņi pateica Kukulītim, ka Vecenīte un Vecītis viņu meklēja un piedāvāja Kukulītim draudzēties un kopā spēlēties. Kukulītis palika priecīgs, kā suns un kaķītis negrib viņu apēst, bet grib draudzēties un viņš palika šeit dzīvot un vairāk negribēja iet uz mežu. Un tā viņi visi trīs draudzējās un nekad nestridējās, bet ja strīdējās tad vajag atvainoties un samīļoties.*

Anna stāstīja arī par to ka: *Kukulītis aizskrēja no Lapsas, atgriezās mājās un pārvēršās par Vecīša un Vecenītes dēliņu. Jo viņiem nebija bērni un viņi sadzirdēja kā pie mājas kaut kas runā, paskatījās pa logu ārā, bet tur Kukulītis. Vecītis ar Vecenīte sāka priecāties un Kukulītis viņiem pastāstīja kā satika Zaķi, Vilku, Lāci un Lapsa gribēja apēst, bet viņš aizskrēja. Tad Viņi viņu samīļoja un pateica: "Nabadziņš". Un tad nolika gulēt. Tad no rīta*

Vecītis pamodās un skatās sēž puika un viņš paprasīja: "Kas tu tāds esi?" un pasauca Vecenīti. Un Puika saka ka viņš ir Kukulītis bet tagad kā zēns izskatās un dzīvošu pie jums un varēšu jums palīdzēt. Visi palika laimīgi un dzīvoja kopā. Puika visu palīdzēja.

Elzai un Kristai ideja nevisai patika un viņas nolēma ka Kukulītis vienkārši atgriezās mājās un nevienu nesatika. Meitenēm pasakai nebija gara turpinājuma. Abas stāstīja par to, kā Kukulītis atgriezās atpakaļ mājās un tur dzīvoja. Darba autore mudināja stāstīt vēl, ar jautājumiem: "Cik ilgi dzīvoja?; Ko darija? Meitenes stāstīja: *Kukulītis ilgi dzīvoja ar Viņiem, pēc tām gāja uz skolu mācīties un izauga liels. Un viss.*

Zēni (Roberts, Leo un Tom) iztēlojās, kā Kukulītis tika uz pilsētu un satika Spaidermenu. Te zēni aizraujās ar stāstu: *Kukulītis paspēja nolekt no Lapsas deguna un ātri aizskrēja no viņas prom. Viņš ripoja kamēr jau aiz meža bija pilsēta liela, ar lielām (100 stāvu) mājām un Kukulītis ripoja pa ceļu un gandrīz mašīna viņu notrieca. Un tad no debesīm atlidoja Spaidermens un paķēra Kukulīti. Un tad Spaidermens saka: "Ko tu te dari?" „Tu varēji nomirt!". Un Kukulītis pastāstīja ka Lapsa gribēja apēst bet viņš leca no deguna un ātri, ātri skrēja prom. Un tad Spaidermens saka: "Tu esi ātrs! Gribi ar manīm kopā strādāt? Mēs būsīm abi varoņi. Tev vajag tādu apģerbu, lai no piedurknēm būtu slaims un tu varēsi lēkāt un ķerties pie sienām ar to slaimu un tad tu varēsi līdz jumtam lēkt pa māju. Bet es ar tīklu. Mēs abi tā lēkāsīm." Un tad viņi visu laiku kopā ar Spaidermenu un Kukulīti palīdzēja visiem, jo abi bija varoņi.*

Linda no tualetes papīra ruļļiem un krāsaina papīra uztaisīja suni, piezīmēja acis. Kaķis viņai bija uzzimēts un izgriezts no papīra, tad tika pieversta uzmanība pie vates un tad Linda aplīmēja savu kaķi ar vati un izkrāsoja ar melnu flomasteri. Anna vaidoja Puiku no kociņiem un lupatiņām, izgriezta uzzīmēto seju un pielīmēja klāt. Elza un Krisata stūrīti taisīja Kukulīša māju no klučiem un ar audumiem dekorēja. Zēni no klučiem taisīja lielās mājas un no plastelīna uztaisīto Kukulīti pielipināja klāt.

3. Rotaļa. „Priekšmeta jauna dzīve”.

Mērķis: atīstīt iztēli.

Bērniem tika piedāvāti dažādi priekšmeti (gludeklis, lietussargs, avīze, puķu pods, kartona kaste, matu fēns, karote, krūze). Tika uzzināts priekšmetu konkrēts pielietojums un pēc tam bērniem vajadzēja izdomāt, kā savādāk var izmantot piedāvātus priekšmetus.

Sākumā bērniem bija grūti, bet pēc tam viņi izdomāja ļoti neparastus priekšmetu piemērošanas. Gludeklis: sist riekstus (Roberts), lidzināt zemi (Kristers), ārā uzlikt uz papīra lai neaizlido (Anna); lietussargs: no saules pasargā (Krista), ieliet ūdeni iekša un būs peldbaseins kukaiņiem (Toms); avīze: var taisīt cepīri (Ilze), sarulēt un būs teleskops

(Kristers); puķu pods: galdiņš lellēm (Linda); kartona kaste: televīzors, galdiņš (Katrīna), seifs (Leo) un tml.

Bērniem šī ideja ļoti patika, jo visus piedāvātus priekšmetus viņi varēja taustīt un izmēģināt. Aktīvi piedalījās visi bērni, un uz beigām jau bija pavisam neįdomām idejām (puķu pods – citplanietīšu lidojamais kuģis). Ar bērniem arī tika pārtaisīta kartona kaste par televīzoru, un bērni un bērni radošā rotaļā aktīvi rādīja ziņas un citus televīzijas raidījumus.

4. Rotaļa. „Mana pilsēta”.

Mērķis: attīstīt iztēli un tehnoloģiju prasmes.

Tematā „Mana pilsēta” ietvaros, bērniem tika piedāvāts uztaisīt savu burvju pilsētu. Ar bērniem veikta diskusija, kurā laikā tika noskaidrots: kāda būs mūsu pilsēta, kas tur dzīvos un kādas ēkas būs. Idejas bērniem bija dažādas, meitenēm pārsvarā leļļu tematika, zēniem – spaidermenī un roboti. Nolēmam visu apvienot, bija gan rozā mājas, gan robotu angāri. Kristens izmantojot klučus uzcēla tiltu un Anna no zilā kreppapīra uztaisīja upi. Toms no kastes veidoja ugunsdzēsēju bāzi, aplīmējot to ar sarkanu papīru. Krista un Elza taisīja konfektes fabriku aplīmējot kartona kasti ar plastelīna konfektēm.

Paštaisīta pilsēta uz galda stāvēja ap trīm nedēļām un katru reizi bērni kaut ko taisīja jaunu, mainīja, nesa no mājām mazās rotaļlietas – iedzīvotājus un transportu. No zariņiem taisīja kokus un krūmus, lapiņas vietā lipinot plastelīnu vai krāsaino papīru. Parādījās dzīvnieku ferma (jo kāds no mājām atnesa plastmasa dzīvniekus). Leo taisīja ceļus un zīmēja ceļa zīmes. Rotaļāšanā piedalījās visi bērni.

5. Rotaļa. „Cik neparasti mākoņi”.

Mērķis: attīstīt iztēli un uzmanību.

Pastaigas laikā darba autore saklāja laukumā segas uz zāles un piedāvāja bērniem apgulēties uz tām, lai pavērotu mākoņus. Vērošanas laikā bērniem vajadzēja saskatīt mākoņus tēlus un pastāstīt citiem, ko viņi redz un kam līdzīgs tas vai cits mākonis. Bērniem arī tika piedāvāts paņemt rokās zariņu, puķi vai lapu, aizvert vienu acs ciet un pacelt roku augšā pielikt to pie mākoņa, stāstīt kas sanāca (cepure rūķim, puķe princeses matos)

Vairāk šī spēle patika meitenēm, jo viņas diezgan ilgi gulēja un iztēlojās, bēt zēni ātri sāka ākstīties, jo Roberts visus sasmaidināja. Zinot, kā Tomam ļoti patīk visādi kukaiņi, tika piedāvāts atrast kādu kukaini, ja nezina to nosaukumu – izdomāt un arī iztēloties kur tas kukainis varētu dzīvot, kur viņš iet. Tāda ideja zēniem patika vairāk un Toma vadībā viņi kerās kukaiņu „medībās”, ik pa laikam aicinot paskatīties uz jaunu kukaini vai tārpiņu kurš „dodās meklēt savai ģimenei ēdienu”.

6. Rotaļa. „Attēli”

Mērķis: attīstīt iztēli, veidot prasmi iegūt informāciju no attēla.

Bērniem tika piedāvāti daudz kartiņas uz kurām ir attēloti cilvēki (sieviete, vīrietis, vecmāmiņa, vectēvs, zēns, meitene, zīdains), dzīvnieki (suns, kaķis, govys, lapsa, lācis un tml), priekšmeti (transporta, ēkas, dažādas mēbeles, trauki un tml) un darbības (peld, copē, rok zemi, brauc ar mašīnu, stāda augus, mazgā traukus un tml). Uzdevuma laikā bērni bija dalīti divās komandās un no katras komandas pēc rinds viens bērns ņem vienu kartiņu, nosauc to, kas ir attēlots un sāk izdomāt stāstu par to. Pēc tām nākamais bērns ņem nākamu kartiņu, nosauc attēla redzamo un vis komanda veicina saistītu stāstu. Rotaļa turpinās kamēr stāstītāji neapstājās vai neizjauc saistību.

Pirmai komandai gāja labāk, bērni uzreiz saprata uzdevumu un ātri sacerēja stāstu, izmantojot vairāk kartiņas. Otrā komanda sākumā tikai sauca to, ko redz attēlā un savienoja tikai ar vienu īpašības vai darbības vārdu. Tad, kad otrai komandai arī tika skaidrāk, kā sacerēt stāstu, aizgāja labāk. Bērni bija ļoti aizrauti ar šo spēli, un viņiem bija ļoti jautri. Vienīgais abas komandas novirzās no noteikumiem un tika piedāvāts spēlēt no sākumā.

Sī rotaļa ļoti iepatikās bērniem, un bieži varēja redzēt ka viņi spēle to savā starpā izdomājot jaunus stāstījumus.

7. Rotaļa. „Modes skate”.

Mērķis: attīstīt iztēli un fantāziju.

Temata „Profesijas” ietvaros, ar bērniem tika runāts par apģērbu dizaineri un par šuveju. Līdz ar to darba autore piedāvāja bērniem uztaisīt modes skati. Bērniem bija pieejami pieaugušo apģērbi, dažu profesiju aksesuāri un priekšmeti. Sākumā izvēlējamies vienu dizaineri (Leo) un šuveju (Katrīna), ka arī Kristers bija modeles lomā, pārējie bija skatītāji. Sākumā bērniem bija nepieciešams pieaugušo atbalsts kostīmu veidošanā, bēt pēc tam aizrautīgi rotaļājās paši. Skatītājiem vajadzēja atminēt, kurai profesijai pieder kostims. Par dizaineri un šuveju kļuva arī citi bērni. Par modeli atteicās būt Robērts, viņam vairāk gribējās būt par dizaineri.

8. Rotaļa. „Manas mazas actiņas redz kaut ko...”.

Merķis: attīstīt iztēli, domāšanu.

Jāizvēlās vienu bērnu, kuram vajag paskatīties apkārt, ievērot un ieminēt vienu priekšmetu un pateikt:”Manas mazas actiņas redz kaut ko (nosaukt ieminēta priekšmeta krāsu)”. Pārējie bērni var uzdot jautājumus, lai uzminēt to, ko ieminēja rotaļas vadītājs. Uz jautājumiem viņš var atbildēt tikai ar vārdiem „jā” vai „nē”. Kurš pirmais atminēs, tās kļūst par rotaļas vadītāju.

Pirmo reizi spēlējot šo rotaļu darba autore pati ieminēja priekšmetu un aicināja bērnus uzminēt. Sākumā viņiem bija grūti izdimāt jautājumus. Viņi prasīja:”Tas ir suns?”, „Tas ir mašīna?”. Tad kad bija paskaidrots, kā jautājumiem jābūt ar īpašības aprakstu, bērniem taka

skaidrs un rotaļa aizgāja raitāk. Rotaļa piedalījās ne visi bērni, jo ir aktivāki (Katrīna, Roberts, Anna, Kristers) un spēj ātrāk izdomāt jautājumus, līdz ar to arī ātrāk uzmin ieminētu priekšmetu.

9. Rotaļa. „Iepirkšimies veikalā”.

Mērķis: attīstīt iztēli.

Pastaigas laikā daži bērni rotaļājās veikalū. Asortimentā bija tikai no smiltīm „ceptas” kūkas. Darba autore paprasījās arī spēlēt ar bērniem un iztēlojās pēc pircēja. Jautāja kādi produkti ir veikalā un mudināja bērnus paplašināt asortimentu. Tad „pārdevējas” sāka meklēt laukumīnā „produktus”. Darba autore rotaļas laikā piedāvāja bērniem idejas par to, ka varētu būt preces piegādātāji, kuri brauc ar mašīnu. Tad rotaļā jau pievienojās zēni. Toms izdomāja ka viņš būs veikala apsargs, jo viņam bija kociņš – ieroce. Tad zēni meklēja akmeņus – kartupeļus, dažadas zāles karas aivietoja dilles un lociņus. Elza ar Kristu bija pircējas, bet Ilze negribēja pārdot viņām preces bez naudas, līdz ar to meitenes sāka meklēt latas – papirnaudu un mazus akmentiņus – monētas.

Tā bija brīva rotaļa, kuras laikā piedalījās visi bērni, pat zēni. Pieaugušie ik pa laikam deva bērniem mazas idejas un bērni tālāk iztēlojās un izdomāja labas lietas savai rotaļāšanai. Bērni spēlēja ļoti aizrautīgi un ne gribēja doities uz grupu. Pēcpusdienā rotaļa turpinājās un bērni papildināja to ar kafeinīcas atveršanu.

10. Rotaļa. „Dāvana vārda dienā”.

Mērķis: attīstīs iztēli.

Vienai grupas meitenei bija vārda diena. Pārrunās ar bērniem tika noskaidrots, ka parasti uz vārda dienu viņi dāvina katrs savu zīmējumu. Šodien darba autore piedāvāja uzdāvināt paštaisītu dāvanu. Sākās diskusija kādas lietas patīk meitenēm. Nonācam pie secinājuma, kā puķes, somiņas, vēdekļi, maciņus, saldumus, rotas un sirsnīņas. Bērniem tika piedāvāti dažādi materiāli un iespēja pašiem izdomāt ko viņi dāvinās. Nepieciešamības gadījumā skolotājas rādīja dažas tehnikas, kā taisīt vēdekli vai padomu par koktura piestiprināšanas pie somiņas.

Ilze uztaisīja somiņu no papīra, piesēja diegu – rokturi, zēni taisīja puķes no papīra. Anna ar Lindu uztaisīja vēdeklīšus un izrotāja ar spīdumiņiem, spalvām un izkrāsoja. Bērni strādāja radoši ar iztēli. Ideja par to, kā var dāvināt ne tikai zīmējumus viņiem patika.

Vērojot bērnu piedalīšanos dažādās rotaļās, **petījuma beigās darba autore izveidoja petījumā iesaistīto bērnu iztēles attīstības raksturojumu.**

Katrīnai pēc petījuma daudz vairāk parādījās jaunu ideju. Viņa pati, un aicināja arī citas meitenes, taisīt rotaļlietas no dažādiem materiāliem. Pastaigas laikā jebkurš priekšmets sāka kļūt par iztēloto varoni. Kā iepriekš iesaista pārejas meitenes savās darbībās. Iemācījās

klausīties skolotāju, dzirdēt jautājumus nepartraucot, vairāk domāt un tikai tad sniegt atbildi. Nodarbībās pamanāmi vairāk izmanto dažādus materiālus. Valoda kļuva plašāka un spilgtāka, vairāk var dzirdēt īpašību vārdus

Ilzei ļoti mainījās rotaļu repertuārs. Ja agrāk viņa ņēma idejas no citiem bērniem, tad tagad var redzēt vairāk pašu izdomātu rotaļu un līdz ar to arī iesaista tajās citus bērnus. Ilzei palika vieglāk nodarbināt sevi. Meitenei sāka patikt rokdarbi – daudz izgatavo dažādas somiņas vai grāmatiņas, kā arī rotaļlietas spēlēšanai. Parādījās lomu rotaļas: veikals, frizētava, manikīru kabinets. Iesaista tajās skolotāju.

Roberts biežāk sāka „nest” uz dārziņu idejas par jaunajām rotaļām. Zēna mamma stāsta, ka viņš par to aktīvi interesējās un prasa, kādas rotaļas mamma spēlēja bērnībā. Vairāk laika sāka veltīt galda spēlēm, dažādu rotaļlietu vai dāvanu izgatavišanai, aktīvi iesaistot tajās savus draugus. Prot ātri un interesanti saistīt savu uzzimēto ar mēneša tematu. Sāka ieklausīties citu bērnu idejās un piedalīties tajās, citreiz papildinot tos ar kaut ko savu.

Leo turpina zīmēt, vienīgais var papildināt zīmējumu ar aplicēšanu un tad gan izmanto daudzveidīgus materiālus (akmeņi, čiekuri, zariņi vai koku lapiņas, plastelīns). Patīk parunāt ar skolotāju, tad var ilgi un interesanti stāstīt savus piedzīvojumus vai pārdzīvojumus. Nodarbībās citreiz joprojām atteicās strādāt izveļoties zīmēšanu, tad kopā ar skolotāju meklē idejas, kā sasniegt nepieciešamo rezultātu.

Kristeri biežāk var pamanīt pie rokdarbiem. Viņš var ilgi meistarot pie rotaļlietas izgatavošanas un būs saudzīgs pret tās. Zīmē un aplicē katru dienu jaunu dāvanu vienai meitenei un tad liek viņas skapītī. Aktīvi piedalās Roberta rotaļās un nereti izdomā savas idejas rotaļu paplašināšanai. Turpina konstruēt dažādas interesantas lietas un aizraujoši stāsta par tiem.

Toms arī saviem zīmējumiem sāka pievienot aplikāciju. Iepatikās ideja par rotaļlietu izgatavošanu, tas gan viņam labi izdodās un bieži taisa savus mīļākus varoņus. Noskatoties no Roberta, arī nes no mājām jaunu rotaļu idejas, iesaistot tajās draugus. lomu rotaļas: veikals, frizētava, manikīru kabinets, izveļoties sev policista vai apsarga lomu.

Krista ar savām draudzenēm biežāk tiek pamanīta lomu rotaļās, pārsvarā frizieris vai manikīres. Meitene joprojām kautrējās runāt ar pieaugušajiem, dialogs celās uz jautājums – atbilde. Iztēles attīstības līmeni var ieraudzīt nemanāmi vērojot viņu. Ar draudzenēm ir aktīva, rada interesantas idejas rotaļas papildināšanai. Prot dažādus priekšmetus pārveidot par nepieciešamu lietu rotaļai. Nodarbībās vairāk sāka izmantot citas tehnikas un materiālus

Elza visbiežāk kopā ar Kristu spēlējās lomu rotaļās, jo meitenēm vairāk patīk būt divatā. Jau biežāk var pamanīt to, ka viņa vairāk izsaka idejas rotaļām. Palika daudz patstāvīgākā, sāka pamanīt materiāla daudzveidīgumu darbībām. Patīk un ar prieku veido

dažādas mīļlietišas dāvanai mammai, māšai vai draudzenēm. Biežāk piedalās diskusijās un interesantāk sākā stāstīt par saviem notikumiem. Sāka vairāk fantazēt.

Anna tā jau bija ar diezgan labi attīstītu iztēles līmeni. Viņai labi sanāk izdomāt rotaļas vai citu darbību sev, vai arī iesaistīt tajās citus bērnus. Tagat tika pamanīts, ka meitene sāka arī interesantāk stāstīt par sevi, vai kādiem notikumiem, vai arī pastāstīt redzēto vai dzirdēto. Loti bieži sāka taisīt visādas lietišas – dāvaniņas, un pirmā, kura taisīs dažādas dekorācijas grupai.

Linda sāka vairāk rotaļāties ar citiem bērniem, un piedāvāt savas idejas, biežāk izvēlējoties galveno lomu, vai spēles vadītāju lomu. Ļoti daudz brīvā laika sāka pavadīt ar plastelīnu, veidojot no tā dažādus varoņus un spēļojoties ar tiem, piesaista arī citus bērnus. Kā iepriekš patīk zīmēt, un ja pajautāt kas ir uzzīmēts, interesanti ar fantāziju stāsta par to.

Vēroto bērnu iztēles attīstības līmenis krietni uzlabojies. Bērni sāka vairāk izteikt sevi tajās sfērās, kur agrāk ne tika pamanīti. Ja bērniem iedot kaut mazu ideju darbībai, viņiem, paķerot to, sāks darboties iztēle, un bērni mēģinās izmantot to ideju savādāk vai citur. Bērni sāka vairāk izmantot savās rotaļās paštaisītās rotaļlietas, iemācījās aizvietot rotaļrīkus ar citām lietām. Aktīvāk sāka piedalīties grupu vai citu telpu dekorēšanai. Pirms doties dienas miegā, bērniem radās ideja stāstīt pašizdimātas pasakas un pat veidojās rinda, kas nākošdien stāstīs pasaku. Bērniem ļoti patīk piedalīties jebkurā jaunā rotaļā, un līdz ar to, viņi aktīvi izdomā tos.

Secinājumi

Kvalifikācijas darba galvenais mērķis bija teorētiski izziņāt un praktiski pētīt rotaļas nozīmi vecākā pirmsskolas vecuma bērnu iztēles sekmēšanā.

Darbā pirmajā daļā tika izpētīta un analizēta zināmo pedagogu un psihologu teorētiska un metodiskā literatūra par iztēli, tās veidiem un ietekmējošiem faktoriem. Tika raksturots vecākā pirmsskolas vecuma bērnu attīstība saistībā ar pētāmo problēmu. Veikts rotaļas raksturojums, izpētīts tas, kā rotaļa sekmē iztēli saistībā ar caurviju prasmi – radošā darbība un uzņēmējspēja.

Tātad var secināt:

1. Iztēle ir jauna tēla, priekšstata vai idejās veidošanās process, kas ir vērsts uz praktisku darbību. Pirms kaut ko darīt, cilvēks domā ko un kā viņš to darīs. Viņš jau iepriekš rada priekšmeta tēlu, kuru iegūs turpmākās darbības rezultātā.
2. Pateicoties iztēlei, cilvēks spēj rādīt prāta tādu tēlu, ko viņš redzēja realajā dzīvē vai attēlā. Dažiem cilvēkiem šis tēls ir tik izteismīgs un spilgts, ka viss izskatās kā īstenībā.
3. Tāpat kā citi psihiskie procesi, iztēle attīstās un veidojas cilvēkam visu mūžu. Jau trīsgadīgs bērns var izmantot nūju kā zirgu un lēkāt uz tās, iztēlojoties sevi kā jātnieku. Šajā vecumā bērni labprāt klausās pasakas, pārdzīvo dažādus aprakstītos notikumus, uzdod precizējošus jautājumus, var paši papildināt pasakas saturu.
4. Citreiz bērni iztēlojas tādas tēlus vai situācijas, kurus viņi nekad nav redzējuši un kuros nekad nav bijuši. Bet biežāk tomēr pirmsskolas vecumā, bērnu iztēle nav tik bāgāta, jo nav vēl pietiekami liela dzīves pieredze, kā arī zināšanu un vārdu krājumi ir arī diezgan mazi.
5. Pirmskolas vecuma bērnu iztēle nevar izpausties tik labi arī tāpēc, ka bērns vēl neprot plānot savu darbību un mērķtiecīgi vadīt to. Un līdz ar to iztēles bagātība ir atkarīga no bērna kopīgās attīstības līmeņa, domāšanas un individuālajām spējām un pieredzes.
6. Vecākā pirmsskolas vecuma bērna iztēle kļūst vairāk organizēta, jo pakāpeniski paplašinājas dzīves pieredze, zināšanas, rotaļas, vizuālās un konstruktīvās darbības. Iztēle ir cieši saistīta ar domāšanas un atmiņas attīstību, ar emocionāliem pārdzīvojumiem un tai ir liela nozīme pasaules pētīšanas processā.
7. Bērna iztēles attīstību arī ietekmē iespaidi, ko viņš ieguvis iepriekšējos gados, kā arī vide, kurā viņam šobrīd ar. Visi pārdzīvojumi un iespaidi ir saistīti ar bērna reālo dzīvi un ņemti no viņu pieredzes. Pateicoties sarunām ar pieaugušajiem, redzētajām multfilmām vai video, lasītajām grāmatām bērns pakāpeniski uzkrāj šo pieredzi, kas

- arī attīsta viņa iztēli. Bet šis process nenotiek visiem vienādi, jo ir bērni, kam viegli iztēloties, bet ir tādi, kam tas iet grūtāk.
8. Spēja savā iztēlē radīt jaunus tēlus labi ietekmē uz bērna attīstību kopumā, uz viņu uzvedību un aizrautību. Bērni ar bagātu fantāziju spēj rotaļāties vienatnē un piedalīties sarežģītās konstruktīvās vai lomju rotaļās un viņiem nekad nebūs garlaicīgi. Tādi bērni bieži vien izdomā jaunas kolektīvās rotaļas, organizē un vada dažādas interesantas aktivitātes.
  9. Bērni, ar labi attīstītu iztēli labāk mācās skolā, jo viņi vieglāk apgūst jaunu materiālu. Ar radošumu darbojās vizuālajā mākslā, literatūrā, prot sacerēt vai atstāstīt, jo labi iztēlojās par to ko redzēja vai dzirdēja.
  10. Taču ir bērni, kuru bagātā iztēle neļauj viņiem veiksmīgi mācīties. Nodarbības laikā viņi domā par kaut ko citu, traucē, nepiedalās tēmas apspriešanā, jo it kā izslēdzās no apkārtējās pasaules un dzīvo savās fantāzijās un sapņos. Šī īpašība var izpausties bērniem, kuri daudz laika pavada vienatnē un pieraduši fantāzēt, lai kaut ko piepildītu ar reāliem iespaidiem.
  11. Noslēdzot pētījumu, jāatzīmē, ka piedāvātais rotaļu komplekss ļauj aktivizēt bērnu radošo domāšanu un attīstīt iztēli, kas apliecina izvirzīto hipotēzu noteikumi un ļauj izmantot piedāvātās rotaļas pirmsskolas izglītības iestādes izglītības procesā. Līdz ar to var secināt, ka rotaļu izmantošana veicinās pirmsskolas vecuma bērnu iztēles attīstību.
  12. Apstiprinot izvirzīto hipotēzi, var secināt, ka pirmsskolas vecuma bērnu iztēles attīstība būs efektīva, ja tiek piedāvātas daudzveidīgas un vecumposmam atbilstošas rotaļas, tiek piedāvāta daudzveidīga, materiāliem bagāta vide un tiek radītas dažādas rotaļu situācijas kurās bērni aktīvi iesaistās.
  13. Darba gaitā izvirzītie uzdevumi tika atrisināti un hipotēze pierādīta.

Pedagoģiskie ieteikumi

1. Esošajos apstākļos bērnudārzos nepieciešams veikt speciālu darbu, kura ir vērsta uz bērnu radošās iztēles attīstību, jo pirmsskolas vecums ir sensitīvs periods un ir ļoti labs šī procesa attīstībai. Iztēle nav palīgfunkcija, bet ir galvenais process, kas nodrošina pirmsskolas izglītošanu un attīstību.
2. Pedagoģiem nepieciešams atvēlēt laiku bērnu brīvajām rotaļām, kurās viņi var justies droši un netraucēti, lai brīvi varētu ļauties savai iztēlei un fantāzijai.
3. Attīstīt radošo iztēli var ne tikai speciālajās nodarbībās. Liela nozīme bērnu fantāzijas attīstībai ir rotaļa, kas ir pirmsskolēnu galvenais darbības veids. Tieši rotaļā bērns dara pirmos radošās darbības soļus. Rotaļā bērns izpauž savas fantāzijas, viņš pārdzīvo pieaugušo dzīvi savā bērnu pasaulē. Mācās atšķirt izdomāto no realitātes.
4. Pieaugušajiem nav tikai jāskatās uz bērnu rotaļu, bet arī jāpiedalās tajās, bagātinot tās ar radošiem elementiem, idejām. Bet tajā pašā laikā nedrīkst traucēt bērnu fantāzijas lidojumam. Pieaugušajiem jārāda bērniem, kā var izmantot vienus un tos pašus priekšmetus dažādos veidos un apstākļos. Piedāvāt bērniem pēc iespējas vairāk dažādu materiālu rotaļlietu izgatavošanai. Jāiekārto vidi tā, lai bērnam būtu iedvesma radoši domāt un iztēloties. Turklāt piedāvāt arī daudzveidīgās rotaļas, kurās tiks attīstīta bērnu iztēle.
5. Pieaugušais līdzdarbojās, rosina un atbalsta bērnus, lai viņi veiksmīgāk apgūtu dzīves nepieciešamas prasmes, tādas kā komunikācija un sadarbība. Ir jāzina kurā brīdī bērniem vajag palīdzēt, bet kad pāriet malā un netraucēt. Bērnu radošās rotaļās viss notiek pēc bērna pieredzes, un pieaugušā loma papildināt to ar kaut ko jaunu, lai rotaļa kļūtu daudzveidīgāka. Spēt paskaidrot bērniem kā risināt konfliktsituācijas un kā no tiem izvairīties.
6. Rotaļu videi jābūt dinamiskai. Radošās rotaļas atribūtiem jābūt izvietotiem bērniem viegli pieejamā vietā. Citreiz rotaļlietas tiek veidoti speciāli attiecīgai tēmai vai citai nepieciešamībai, bet dažreiz bērniem tiek dota iespēja izveidot rotaļu vidi patstāvīgi.
7. Nedrīkst traucēt bērniem patstāvīgi rotaļāties, jo tikai patstāvīga sižetiska lomu rotaļa spēj vislielākajā mērā veicināt bērna iztēles attīstību.

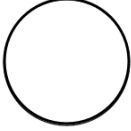
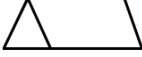

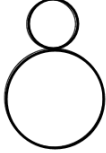
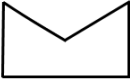

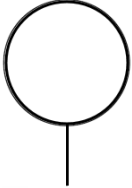
Izmantotā literatūra un informācijas avoti.

1. Brice, B. (2013) *Visssākās ar rotaļu*. Rīga: RaKa.
2. Dravniece, I. (2013) *Rotaļas LSPA studiju procesā – kustību rotaļas vai spēles?* (Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmija. Brīvības gatve 333, Rīga, Latvija)
3. Dzintare, D. (1969) *Radošās rotaļas bērnudārzā*. Rīga.
4. Dzintare, D. (1984) *Rotaļa un darbs bērnudārzā*. Rīga: „Zvaigzne”.
5. Dzintere D., Boša R. (1997) *Rotaļspēles*. Rīga: Mācību Apgāds.
6. Dzintere D., Stangaine I. (2007: A) *Rotaļa – bērna dzīvesveids*. Rīga: Raka.
7. Dzintere D., Stangaine I. (2007: B) *Rotaļa – bērna dzīves prasmju sekmētāja*. Rīga: Raka.
8. Dzintere, D., Stangaine, I. (2012) *Radošā rotaļa un spēles. Ceļā uz skolu. Bērnu sagatavošana pamatizglītības ieguvei*. Rīga: Zvaigzne ABC, 176. – 200. Lpp
9. Fišers, R. (2005) *Mācīsim bērniem domāt*. Rīga: RaKa
10. Geske A., Grīnfelds A. (2006) *Izglītības pētniecība*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 261 lpp.
11. Golubina, V. (2007) *Pirmsskolas pedagoga rokasgrāmata*. Rīga: Izglītības solī.
12. Hibnere, V. (1977) *Bērnu tēlotājdarbības psiholoģija*. Rīga: „Zvaigzne”.
13. Jerāte, I., Strazdiņa, A. (2011). *Attīstošo spēļu izmantošana pirmsskolas izglītībā*. Rīga: SIA Apgāds Mansards.
14. Jurgena, I. (2010) *Vispārīgā pedagoģija*. Rīga: N.I.M.S.
15. Kaņepēja R., Gaugare Z. (2012) *Pirmsskolas vecuma bērnu sociālas prasmes*. Grām.: *Ceļā uz skolu. Bērnu sagatavošana pamatizglītības ieguvei*. Rīga: Zvaigzne ABC, 66.– 70.lpp.
16. Kirstena A. Hansena, Roksana K. Kaufmane, Keita Bērka Volša (2002) *Bērncentrētu grupu veidošana*. Rīga: Izglītības iniciatīvu centrs.
17. Korlovska, R., Mārtiņšone, U. (2011) *Vingrojumi iztēles un fizisko spēļu attīstībai*. Rīga: „Zvaigzne ABC”.
18. Kreišmane I., Valgere R., Gulbe K.(2000) *Ievads psiholoģijā vidusskolai*. Rīga: „Petergailis”.
19. Milaša, I., Kadiķe, G, Valdemanē, I.,Volāne, E. (2008). *Metodiskajā materiālā. Obligātās pirmsskolas un sākumskolas izglītības izvērtējums un pilnveides iespējas izstrāde.* Daugavpils: Daugavpils Universitāte. Pieejams: <http://www.izm.gov.lv/images/statistika/petijumi/09.pdf>

20. *Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām* (2012. gada 31. jūlijs) Latvijas Republika, Ministru kabinets. Spēkā no 17.08.2012. Likumi.lv
21. Psiholoģijas vārdnīca (1999). Apgāds “Mācību grāmata” SIA.
22. Randoha A., Augstkalne D. (2012) Pirmsskolas vecuma bērnu intelektuālo spēju sekmēšana rotaļu daudzveidībā. Grām.: *Daugavpils Universitātes 53.starptautiskās zinātniskās konferences materiāli*. Oļehnovičs D., Zuģicka I. (red.) Daugavpils: Saule. http://dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/53konf/pedagogija/Randoha_Augstkalne.pdf
23. Romenkova, V. (2008) *Bērns ģimenē un sabiedrībā*. Rīga: „Rīgas Skolēnu pils”.
24. Stangaine I. (2013) Pirmsskolas vecuma bērnu dialogrunas sekmēšana rotaļās. Grām.: Anspoka, Z. (zin. red.) *Valodu mācības pirmsskolā un sākumskolā: pirmsskolas un sākumskolas skolotājam*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 109.–121.lpp.
25. Stangaine, I. (2014) *Pirmsskolas vecuma bērna dialogrunas attīstība rotaļās*. Rīga. https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/45275/i_stangaines_disertacija.pdf?sequence=1&isAllowed=y
26. Stangaine, I. (2015). *Bērna dzīvesdarbība rotaļā. Bērna sasniegumu veicināšana pirmsskolā*. Rīga: RaKa, 24. – 61, lpp.
27. Students J.A. (1998) *Vispārīgā pedagogija. I daļa. Zinātne un māksla sevis un citu audzināšanā*. Rīga: Raka, 330 lpp.
28. Svence G. (1999) *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 159 lpp.
29. Špona, A. (2004). *Audzināšanas process teorijā un praksē*. Rīga: RaKa.
30. Vidnere, M. (2015) *Iztēle: psiholoģija un terapija*. Rīga: RaKa.
31. Vorobjovs A. (2000) *Vispārīgā psiholoģija*.- Rīga: Izglītības soļi.
32. Выготский Л. С. *Игра и ее роль в психологическом развитии ребенка: Вопросы психологии*. – М., "Педагог"1999.
33. Выготский Л.С. *Воображение и творчество в детском возрасте*. Спб. : Союз, 2004.
34. Выготский Л.С. *Педагогическая психология*. М., 1991.
35. https://www.youtube.com/watch?v=DnNPtweOdgY&feature=emb_rel_pause
36. <https://www.skola2030.lv/lv/macibu-saturs/merki-skolenam/caurviju-prasmes>
37. <https://likumi.lv/ta/id/303371-noteikumi-par-valsts-pirmsskolas-izglitibas-vadlinijam-un-pirmsskolas-izglitibas-programmu-paraugiem>

Pielikumi.

Pielikums 1 „Zīmējums no figūras”.

GALVOJUMS

Es, Jeļena Kediča

apliecinu, ka darbs izstrādāts atbilstoši zinātniskās ētikas principiem.

Darbā izmantotā literatūra u. c. avoti norādīti literatūras u. c. avotu sarakstā.

Dažāda veida informācijai (atziņām, citātiem, attēliem, tabulām u. c.), kas iegūta no minētajiem avotiem, pētnieciskajā darbā un tā pielikumos norādītas atsauces.

Darba autors

Jeļena Kediča

(vārds, uzvārds)

_____ (paraksts)

Datums: _____

IZZIŅA PAR AIZSTĀVĒŠANU

Kvalifikācijas darbs / Bakalaura darbs / Diplomdarbs / Maģistra darbs izstrādāts
(atbilstošo pasvītrot)

LU PPMF

_____
(fakultāte)

Ar savu parakstu apliecinu, ka darbs izstrādāts patstāvīgi.

Darba autors Jeļena Kediča

_____
(vārds, uzvārds, paraksts)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Darba zinātniskais vadītājs Docente, Dr. paed. Inga Stangaine

_____
(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, paraksts)

Kvalifikācijas darbs / Bakalaura darbs / Diplomdarbs / Maģistra darbs aizstāvēts

Pārbaudījuma komisijas 20__ .gada _____ sēdē, protokola Nr. _____

vērtējums

_____
(vērtējums)

_____
(vērtējums vārdiem)

Valsts pārbaudījuma
komisijas priekšsēdētājs

_____
(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds)

_____
(paraksts)